

RAPORTIN SISÄLTÖ

- 1 Johdanto
- 2 Kuntalain säännöksiä ja käsitteistöä osallistumisesta ja vaikuttamisesta
- 3 Kuntalaisten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuudet kunnissa
- 4 Kuntalaisten palautteenantotavat
- 5 Kuntalaisaloitteet
- 6 Valtuustoaloitteet
- 7 Osallistuminen ja vaikuttaminen kuntalaisen näkökulmasta
- 9 Lopuksi

Lisätietoja

ISSN 2342-2157 (pdf)
Helsinki 2019

Suomen Kuntaliitto
Toinen linja 14
00530 Helsinki
Puhelin 09 7711
www.kuntaliitto.fi

Sirkka-Liisa Piipponen & Marianne Pekola-Sjöblom,
Suomen Kuntaliitto

OSALLISTA AKO KUNTA, OSALLISTUUKO KUNTALAINEN?

KESKEISET HAVAINNOT

Kunnat tarjoavat yhä enemmän mahdollisuuksia osallistua, palautetavat perinteisiä

- Kuntalaisten osallistumis- ja vaikuttamistavat ovat kehittyneet ja monimuotoistuneet. Käyttöön on otettu uusia osallistumisen tapoja. Tätä kehitystä on edesautettu lainsäädäntömuutoksilla.
- Kuntien tarjoamat osallistumisen eri tavat vaihtelevat kunnittain. Keskustelu- ja kuulemistilaisuudet sekä yhdistysten ja järjestöjen kuuleminen ja yhteiskeskittäminen ovat suosittuja niin pienten kuin suurten kuntien keskuudessa.
- Sosiaalisen median kanavista on tullut internetsivujen rinnalle merkittävä kuntien viestintäkanava.
- Kuntien palautekanavista yleisimmät ovat henkilökohtainen suora palaute, sähköposti ja kunnan internet-sivut. Suurissa kunnissa palautekanavia on käytössä useampia kuin pienissä kunnissa.

Kuntalaisaloitteita tehdään edelleen vähän, valtuustoaloitteita erityisesti vaalivuotena

- Kuntalaisaloitteet ovat edelleen vähän käytetty vaikuttamisen muoto. Kunnissa tehtiin vuonna 2017 keskimäärin seitsemän aloitetta.
- Kuntalaisaloitteista noin 42 prosenttia eli alle puolet johti vuosina 2013–2017 ehdotuksen toteuttamiseen tai edistämiseen.
- Kunnissa tehtiin vuonna 2017 keskimäärin 15 valtuustoaloitetta.
- Valtuustoaloitteiden tekeminen on aktiivisinta vaalivuosina.
- Valtuustoaloitteet voivat joissain kunnissa toimia osin kuntalaisten aloitteiden ja toiveiden kanavana.

Vaaleissa äänestäminen edelleen tärkeimpänä pidetty vaikuttamiskeino

- Kuntalaisten suosituimmat osallistumistavat ovat kunnan tekemään asiakastai käyttäjäkyselyyn vastaaminen sekä yhdistysten tai järjestöjen toimintaan osallistuminen.
- Tärkeimpänä vaikuttamiskeinona pidetään edelleen vaaleissa äänestämistä.
- Kuntalaiset pitävät vuorovaikutusta sisältäviä osallistumistapoja vaikuttavimpina tapoin osallistua ja vaikuttaa.

1 JOHDANTO

Tässä raportissa tarkastellaan kuntalaisten osallistumista kunnan ja kuntalaisen näkökulmasta. Tarkastelu on pääosin kuntalähtöinen. Se sisältää tietoa siitä, millaisia kuntalaisten osallistumis-, vaikuttamis- ja palautemahdollisuuksia kunnilla on käytössä valtuustokauden 2017–2021 alussa ja millaisia ajallisia muutoksia on nähtävissä. Raportissa kerrotaan paitsi kuntalais- ja valtuustoaloitteiden määrästä ja aloitteiden vaikuttavuudesta kuntavastaajien arvioimana myös aloitteiden määrässä tapahtuneista ajallisista muutoksista aina vuodesta 2005 lähtien.

Raportti sisältää myös tiivistettyä tietoa kuntalaisten käyttämistä erilaisista osallistumis- ja vaikuttamistavoista sekä heidän arvioita osallistumistapojen vaikuttavuudesta kunnan päätöksentekoon. Tulokset perustuvat pääasiassa kuntien hallintojohtajille kesäkuussa 2018 lähetetyn kyselyn vastauksiin. Vastauksia saatiin kaikkiaan 195 Manner-Suomen kunnasta ja kahdesta Ahvenanmaan kunnasta. Manner-Suomen kuntien vastausprosentiksi muodostui 66. (liitteessä 1 kuvaus vastausten edustavuudesta)

2 KUNTALAIN SÄÄNNÖKSIÄ JA KÄSITTEISTÖÄ OSALLISTUMISESTA JA VAIKUTTAMISESTA

Suomen kuntalainsäädäntöä voidaan pitää sikäli edistyksellisenä, että siihen sisällytettiin jo vuonna 1995 voimaan astuneen kuntalain (365/1995) myötä kunnan asukkaiden osallistumisoikeuteen liittyviä säännöksiä sisältävä oma luku. Vuoden 2015 uuteen kuntalakiin (410/2015) päivitettiin ja lisättiin asukkaiden osallistumiseen liittyviä säännöksiä. Tärkeimpänä voidaan pitää 22. pykälää osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksista.

Laki kuntalain muutoksesta 2019 muokkasi myös kuntalain osallisuuspykälää

Eduskunnan helmikuussa 2019 hyväksymä ja 1.3.2019 voimaan tullut laki kuntalain muutoksesta on sisältänyt muun muassa kuntalain osallistumis- ja vaikuttamispäälän (22§) muutoksen. Kyseistä pykälää on esityksen mukaisesti muutettu siten, että siinä huomioidaan ihmisten niin sanottu monipaikkaisuus eli henkilöt, joilla on sidoksia kahteen tai useampaan paikkakuntaan. Tällaisia henkilöitä ovat esimerkiksi opiskelijat, kausityöntekijät ja etätyöntekijät sekä mökkiläiset ja kakkosasunnon omistajat.

Kuntalain muutos sisälsi myös osallistumista ja vaikuttamista koskevan pykälän ensimmäistä momenttia koskevan seuraavan täydennyksen; valtuuston on pidettävä huolta monipuolisten ja vaikuttavien osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksien lisäksi monipuolisista ja vaikuttavista osallistumisen ja vaikuttamisen menetelmistä. Tällä tarkoitetaan erityisesti digitaalisia menetelmiä. Menetelmät olisivat edelleen valtuuston harkinnassa.

Pykälämuutokset eivät sinällään tuo uutta kunnille, sillä kunnat ottavat jo nyt alueellaan asuvia ja oleskelevia henkilöitä mukaan kunnan toimintaan eri tavoin. Kunnat ovat tarjonneet erilaisia osallistumisen mahdollisuuksia etenkin kesäasukkaille. Samat menetelmät soveltuvat eri käyttäjäryhmille. Kuntaliitossa vuonna 2018 tehdyn, verkkoviestintää ja sosiaalisen median käyttöä koskevan selvityksen mukaan

KUNTALAKI 2015: 22 § (8.2.2019/175) Osallistumis- ja vaikuttamis- mahdollisuudet

Kunnan asukkailla ja palvelujen käyttäjillä on oikeus osallistua ja vaikuttaa kunnan toimintaan. Valtuuston on pidettävä huolta monipuolisista ja vaikuttavista osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksista ja menetelmistä.

Osallistumista ja vaikuttamista voidaan edistää erityisesti:

- 1) järjestämällä keskustelu- ja kuulemistilaisuuksia sekä kuntalaisraateja;
- 2) selvittämällä asukkaiden ja kunnassa säännönmukaisesti tai pitempiaikaisesti asuvien tai oleskelevien palvelujen käyttäjien mielipiteitä ennen päätöksentekoa;
- 3) valitsemalla palvelujen käyttäjien edustajia kunnan toimielimiin;
- 4) järjestämällä mahdollisuuksia osallistua kunnan talouden suunnitteluun;
- 5) suunnittelemalla ja kehittämällä palveluja yhdessä palvelujen käyttäjien kanssa;
- 6) tukemalla asukkaiden, järjestöjen ja muiden yhteisöjen oma-aloitteista asioiden suunnittelua ja valmistelua.

yli 90 prosentissa kunnista oli matkailijoille, nuorille, yrittäjille, perheille, koululaisille ja opiskelijoille, rakentajille ja ikäihmisille suunnattuja internetsivustoja tai -palveluita vuonna 2018.

Ahvenanmaalla omat säännökset

Ahvenanmaalla on itsehallinnollisen asemansa vuoksi omaa lainsäädäntöä ja Ahvenanmaan kunnilla on Suomen kuntalakia noudattava oma kuntalaki (Kommunallag 1997:73). Ahvenanmaan kuntalain luvussa 5 säädetään Suomen kuntalakia muistuttavasti kuntalaisten osallistumisoikeudesta, muun muassa suoran osallistumisen tavoista (31§), kuntalaisten aloiteoikeudesta (32§) ja kunnallisesta kansanäänestyksestä (34§). Ahvenanmaalla kuntavaalit järjestetään neljän vuoden välein, samanaikaisesti Ahvenanmaan käräjävaalien (lagting) kanssa, mutta eri aikaan kuin Manner-Suomen kunnissa. Viimeisimmät kuntavaalit pidettiin lokakuussa 2015, seuraavat kuntavaalit järjestetään lokakuussa 2019.

Käsitteistöä

Kuntalaisten osallistumis- ja vaikuttamistavat ovat kehittyneet ja monimuotoistuneet. Käyttöön on otettu uusia osallistumisen tapoja ja käsitteitä. Seuraavassa avataan osallistuvan budjetoinnin, kumppanuuspöydän, verkkovaltuuston ja palvelumuotoilun käsitteitä.

Osallistuva budjetointi. Osallistuva budjetointi on toimintatapa, jossa asukkaat otetaan mukaan yhteisiä verovaroja koskevaan keskusteluun, suunnitteluun ja päätöksentekoon. Sen toteuttamiseen ei ole olemassa yhtä ainoaa oikeaa menetelmää, vaan sitä voidaan toteuttaa monin eri tavoin.

Osallistuvaa budjetointia voidaan käyttää monissa erilaisissa tilanteissa, monenlaisten tarpeiden ja ongelmien ratkaisemisessa. Sitä voidaan hyödyntää, kun suunnitellaan ja tehdään päätöksiä esimerkiksi investoinneista tai palveluista.

Kumppanuuspöytä. Kumppanuuspöytä on ketterä osallisuusrakenne, jonka avulla kunta voi kohdata paikalliset asukkaat ja toimijat yhdenvertaisina kumppaneina.

Kumppanuuspöytä voi olla:

1. Kylien kumppanuuspöytä (paikkaperusteinen)
2. Vapaaehtoistoiminnan kumppanuuspöytä (asiaperusteinen)
3. Palvelujen saavuttavuuden kumppanuuspöytä (asiaperusteinen)

Kumppanuuspöytätoimijoita voivat olla esimerkiksi järjestöt, yritykset, seurakunta, asukkaat ja vapaaehtoistoimijat, kunnan vaikuttamistoimielimet ja kunnan/kaupunginosayhdistykset sekä kyläyhdistykset.

Verkkovaltuusto. Verkkovaltuusto tarkoittaa menetelmää, jossa kuntalaisilla on mahdollisuus mielipiteen ilmaisuun sähköisesti. Tämä ei kuitenkaan ole kysely, vaan enemmänkin raati. Verkkovaltuusto saatetaan ymmärtää virheellisesti valtuuston kokousten striimaamiseksi eli suoratoistoksi.

Palvelumuotoilu. Palvelumuotoilu tarkoittaa palvelujen suunnittelua yhdessä palvelujen käyttäjien kanssa muotoilun menetelmin. Näitä menetelmiä ovat esimerkiksi erilaiset visuaaliset menetelmät.

3 KUNTALAISTEN OSALLISTUMIS- JA VAIKUTTAMISMAHDOLLISUUDET KUNNISSA

Kuntalaisten normatiivinen oikeus osallistumiseen on vahva, sillä kuntalain 22 §:n mukaan kunnan asukkailla ja palvelujen käyttäjillä on oikeus osallistua ja vaikuttaa kunnan toimintaan. Ko. lakipykälässä todetaan, että valtuuston on pidettävä huolta monipuolisista ja vaikuttavista osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksista ja menetelmistä. Kyseinen lakipykälä sisältää esimerkinomaisen listan tavoista, joilla kuntalaisten osallistumista ja vaikuttamista voidaan kunnissa edistää.

Kuntalaisten osallistumisen muotojen luokittelu

Kuntalaisen osallistumisen eri muotoja kunnan toimintaan voidaan luokitella seuraavasti: tieto-osallisuus, suunnitteluosallisuus, päätöksenteko-osallisuus ja toimintaosallisuus. Tätä samaista luokittelua on käytetty jo 1990-luvun lopun Osallisuushankkeessa. (SM:n päätös osallisuushankkeen asettamisesta 27.2.1997; Laiho et al. 2000, 77–78; VNS 3/2002 vp). Kaikki neljä osallisuuden muotoa ovat tärkeitä kuntalaisten osallistumisen kannalta. Kunnan on hyvä tarjota mahdollisimman monen tyyppisiä osallistumisen mahdollisuuksia asukkaille ja asiakkaille. Kuviossa 1 kuvataan mitä em. osallisuuden muodot konkreettisesti sisältävät.

Kunnanvaltuuston hyväksymä kuntademokratia- tai osallisuusohjelma kokoaa ja konkretisoi toimet, joiden avulla lisätään ja kehitetään kuntalaisten osallistumista ja vaikuttamismahdollisuuksia. Osallisuusohjelmia tai -suunnitelmia on kuitenkin tehty toistaiseksi vain vähän. Kuntaliiton kyselyyn vuonna 2018 vastanneiden kuntien ilmoitusten mukaan noin 11 prosentissa ohjelma oli tehty ja 19 prosentissa suunnitteilla. Käytännössä osallisuusohjelma tai -suunnitelman tehneitä kuntia on vähemmän, sillä osa kyselyyn vastanneista oli laskenut mukaan myös kuntastrategiat. Erillinen osallisuusohjelma on tehty ainakin seuraavissa kunnissa: Helsinki,

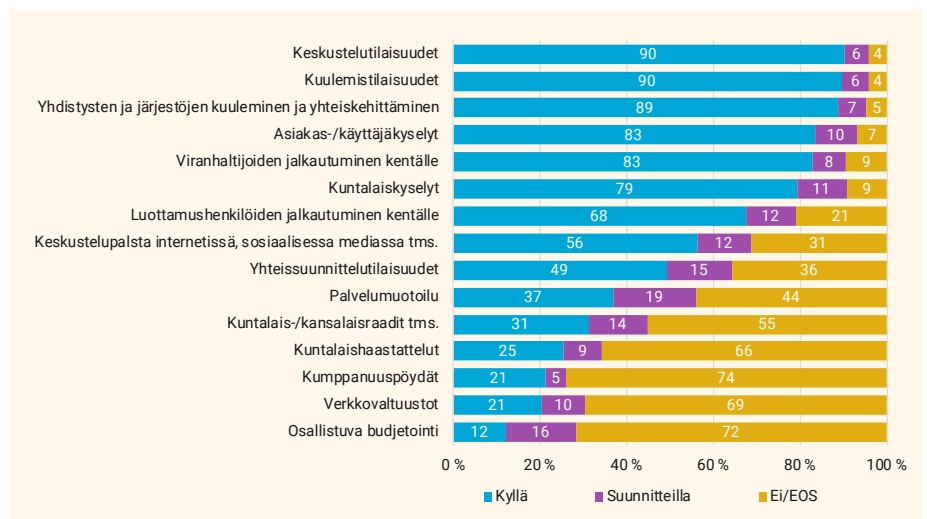
Kuvio 1. Osallisuuden muodot ja niiden sisällöt. (Lähteet: Kuntaliitto 2019; Laiho et al. 2000, 77–78; VNS 3/2002 vp)

Imatra, Jyväskylä, Kauniainen, Kokkola, Oulu, Riihimäki, Rovaniemi, Tampere, Turku, Vaasa, Vantaa ja Varkaus.

Keskustelu- ja kuulemistilaisuudet yleisimpiä osallistumisen tapoja

Kuntaliiton vuonna 2018 toteuttaman kyselyn mukaan yleisimpiä kuntien tarjoamia osallistumis- ja vaikuttamistapoja ovat keskustelu- ja kuulemistilaisuudet. Lähes yhtä yleisiä ovat yhdistysten ja järjestöjen kuuleminen ja yhteiskehittäminen. Nämä tavat ovat käytössä noin 90 prosentissa Manner-Suomen kuntia. Kuntien yleisesti suosimia kuntalaisosallistamisen tapoja ovat myös asiakas-, käyttäjä- ja kuntalaiskyselyt sekä viranhaltijoiden ja luottamushenkilöiden jalkautuminen kentälle (kuvio 2).

Toisaalta vielä vain harva kunta käyttänyt osallistuvaa budjetointia kuntalaisten osallistamiseen. Se on ollut kesäkuussa 2018 tehdyn kartoituksen mukaan käytössä kyselyyn vastanneista kunnista ainoastaan 12 prosentissa eli 22 kunnassa. Muita vähän käytettyjä tapoja ovat kumppanuuspöydät, verkkovaltuustot ja kuntalaishaastattelut. (Liitteessä 2 kuntakohtaiset tiedot kyselyyn vastanneiden kuntien tarjoamista osallistumis- ja vaikuttamistavoista).

Kuvio 2. Manner-Suomen kunnissa käytössä olevien kuntalaisten osallistumis- ja vaikuttamistapojen yleisyys 2018. Vastausten %-jakaumat, N=187–194.

Kunnissa tarjolla keskimäärin kahdeksan erilaista osallistumisen tapaa

Kunnat tarjoavat kuntalaisille melko laajan valikoiman erilaisia osallistumis- ja vaikuttamistapoja, keskimäärin kahdeksan (8) tapaa kyselyssä kysytyistä kaikkiaan 15 erilaisesta osallistumistavoista. Tarjolla olevien osallistamistapojen määrä on vaihdellut kahdesta tavasta (Isojoki, Kaavi ja Lestijärvi) 15 tapaan (Espoo ja Tuusula).

Kuntalaisosallistamistapoja on käytössä sitä enemmän, mitä suuremmasta kunnasta asukasluvultaan on kyse. Tapojen määrä vaihtelee alle 10 000 asukkaan kuntien keskimäärin seitsemästä yli 100 000 asukkaan kaupunkien keskimäärin 12 tapaan. Määrät vaihtelevat paitsi erikokoisissa kunnissa myös samankokoisten kuntien välillä. (liite 3)

Osallistumisen tavat vaihtelevat erikokoisissa kunnissa

Keskustelu- ja kuulemistilaisuudet sekä yhdistysten ja järjestöjen kuuleminen ja yhteiskehittäminen ovat suosituimpia kuntalaisosallistamisen tapoja niin pienten kuin suurten kuntien keskuudessa. Kuntalais- ja kansalaisraadit tai vastaavat ovat tyypillisesti suurten, yli 50 000 asukkaan, kuntien tarjoamia kuntalaisten osallistumis- ja vaikuttamistapoja. Alle 5 000 asukkaan kunnista niitä on tarjolla vain 16 prosentilla, yli 50 000 asukkaan kunnista yli 90 prosentilla. (liite 4)

Kunnat tarjoavat yhä enemmän erilaisia osallistumis- ja vaikuttamistapoja

Kuntien tarjoamat kuntalaisten osallistumis- ja vaikuttamistavat ovat kautta linjan yleistyneet vuodesta 2000. Esimerkiksi keskustelupalstoja internetissä tai sosiaalisen mediassa tarjoavien kuntien osuus oli 10 prosenttia vuonna 2000, mutta vuonna 2018 jo 56 prosenttia. Sosiaalisen median kanavista onkin tullut internet-sivujen rinnalle merkittävä kuntien viestintäkanava, sillä sosiaalisessa mediassa olevista kunnista noin puolet tarjoaa siellä osallistumismahdollisuuksia (Kuntaliiton verkkoviestintä ja sosiaalisen median käyttö -kysely 2018).

Myös luottamushenkilöiden jalkautuminen kentälle, yhdistysten ja järjestöjen kuuleminen ja yhteiskehittäminen ja kuntalais-/kansalaisraadit ovat tulleet osaksi monien kuntien osallisuustapojen valikoimaa.

Taulukko 1. Kunnissa käytössä olevien kuntalaisten osallistumis- ja vaikuttamistapojen yleisyys vuosina 2000, 2012, 2015 ja 2018. (%-osuus vastanneista kunnista, joilla käytössä)

	2000	2012	2015	2018
Kuntalais-/kuulemis-/keskustelutilaisuudet	67	80	87	90
Yhdistysten ja järjestöjen kuuleminen ja yhteiskehittäminen	..	71	71	89
Viranhaltijoiden jalkautuminen kentälle	..	..	..	83
Asiakas-/käyttäjäkyselyt	..	..	74	83
Kuntalaiskyselyt	55	60	67	79
Luottamushenkilöiden jalkautuminen kentälle	45	46	67	68
Keskustelupalsta internetissä	10	15	45	56
Yhteissuunnittelutilaisuudet	71	37	41	49
Palvelumuotoilu	..	..	..	37
Kuntalais-/kansalaisraadit	..	12*	12	31
Kuntalaishaastattelut	13	12	16	25
Kumppanuuspöydät	..	..	..	21
Verkkovaltuustot	..	12*	5	21
Osallistuva budjetointi	..	..	..	12
N =	max 319	max 202	181–217	187–194

* vuoden 2012 kyselyssä yhdistettynä kansalaisraadit ja verkkovaltuustot

Esimerkkejä kuntien erilaista osallisuusmenetelmistä

Kunnissa on perinteisten osallistumisen tapojen rinnalle kehitetty myös uusia osallisuusmenetelmiä – tai ainakin uusia nimiä ”vanhoille” menetelmille. Raportin liitteessä 5 on kaikkien vastanneiden kuntien ilmoittamia uusia osallisuusmenetelmiä. Tässä niistä muutamia esimerkkejä.

Penkkikahvila. Viranhaltijoiden, poliittisten päättäjien ja kuntalaisten yhteiset päiväkahvit eli penkkikahvila edustaa yhteisökehittämisen menetelmää. Se perustetaan sinne, missä on ihmisiä. Siellä on aina mukana kahvia ja tuoretta pullaa. Mukanaan se tuo aina jonkun, jolla on aikaa kuunnella. Jonkun joka on kiinnostunut siitä, mitä kuntalaiset sanovat ja ajattelevat. Kyyjärvellä penkkikahvilaa on käytetty yhtenä menetelmänä kunnan strategiatyössä ja kuntalaisten kuulemisessa omaa kuntaansa ja sen kehittämistä koskevissa asioissa. Penkkikahvila perustetaan yhden viikon ajan joka arkipäivä niihin paikkoihin, missä ihmiset ovat muutenkin.

Osallistavat valiokunnat. Lempäälä on lanseerannut osallistavat valiokunnat, joiden ”kokouksiin” pääsevät osallistumaan kuntalaiset, yhteistyökumppanit ja kolmannen sektorin toimijat. Lisäksi kunta on panostanut palvelumuotoiluun palkkaamalla palvelumuotoilijan.

Feissarikeikka. Kauniaisissa tehtiin ns. feissarikeikka Granipäivänä, eli kysyttiin miten ja mihin asioihin kuntalaiset haluavat vaikuttaa sekä kokeeko, että häntä kuunnellaan.

Torivaltuusto. Parkanossa ollut suunnitteilla torivaltuusto, jota ennen pidettäisiin kuntalaisten kyselytunti valtuustolle. Kuntaliiton innostamana suunnitteilla kaupungin nettisivuille myös oma kuukausittainen ”kuntapulssi”.

Kesäsomettajia. Erillisiä kesäsomettajia on palkattu tavoittamaan nimenomaan kesäasukkaita esim. Valtimossa.

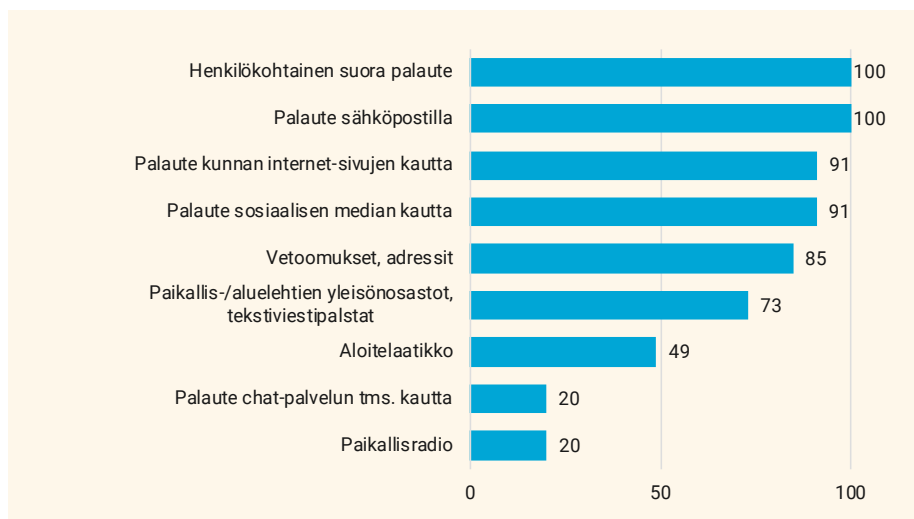
Kesäasukkaiden osallistaminen. Ylöjärvellä kesäasukkaat voivat tulla valituiksi alueellisiin neuvostoihin.

4 KUNTALAISTEN PALAUTTEENANTOTAVAT

Sähköpostipalautte ja henkilökohtainen suora palaute ovat ylivoimaisesti yleisimpiä kuntien tarjoamia palautekanavia. Lähes kaikissa kyselyyn vastanneista kunnista palautetta voi antaa kunnan internet-sivujen tai sosiaalisen median välityksellä. (Liitteessä 6 kuntakohtaiset tiedot kyselyyn vastanneissa kunnissa käytössä olevista palautteenantotavoista).

Erilaiset kuntalaismielipiteen kartoittamisen ja palautteenkeruun kanavat ovat tyypillisesti sitä runsaammin ja laaja-alaisemmin käytettävissä mitä suuremmasta kunnasta on kyse. Tämä on hyvin ymmärrettävää, koska kuntalaisten ja kunnan (päättäjien) välinen etäisyys kasvaa kuntakoon kasvaessa, jolloin tarvitaan henkilökohtaisten ja suorien kontaktien lisäksi enemmän systemaattista väylänrakentamista kunnan ja kuntalaisten välille. (kuntakokoluokittaiset tiedot liitteessä 7)

Kuvio 3. Manner-Suomen kunnissa käytössä olevien kuntalaisten palautteenantotapojen yleisyys vuonna 2018. (%-osuus vastanneista kunnista, joilla käytössä, N = 184–192).

”Pienessä kunnassa palautetta on helppo antaa henkilökohtaisesti myös virka-ajan ulkopuolella. Sähköpostitse lähestymisen kynnyks on matala. Jonkin verran palautetta/aloitteita on tullut nettisivuilla olevan lomakkeen sekä Facebook-sivujen kautta.” (vastaus alle 2 000 as. kunnasta)

Suurissa kaupungeissa palautetta tulee niin paljon, että palautetietojen koostaminen ja jatko-työskentely vaativat systemaattista otetta. Helsingin kaupunki on avannut kaupungin ulkopuolisille toimijoille mahdollisuuden syöttää palautetta kaupungin järjestelmään niiden omista verkkopalveluista avointa palauterajapintaa hyödyntäen. Palautetietoa louhitaan jatkossa tekoälyn voimin. Kuntalaispalautteiden sisällöistä ja käsittelystä viestitään myös visuaalisesti.

Palautemahdollisuuden käyttöönotto sosiaalisen median kautta on yleistynyt kunnissa eniten edellisestä valtuustokaudesta. Näin on tapahtunut erityisesti suurimmissa, yli 100 000 asukkaan kaupungeissa, joista 60 prosentissa on palautechat-palvelu käytössä. (taulukko 2)

Taulukko 2. Kunnissa käytössä olevien palautetapojen yleisyys vuosina 2000, 2012, 2015 ja 2018. (%-osuus vastanneista kunnista, joilla käytössä)

	2000*	2012*	2015	2018
Palaute sähköpostilla	25	95	100	100
Henkilökohtainen suora palaute	97	95	99	100
Palaute kunnan internet-sivujen kautta	21	66	89	91
Palaute sosiaalisen median kautta	-	-	73	91
Vetoamukset, adressit	-	-	83	85
Paikallis-/aluelehtien yleisönosastot, tekstiviestipalstat	70	57	81	73
Aloitelaatikko	11	18	50	49
Paikallisradio	3	3	28	20
Palaute chat-palvelun tms. kautta	-	-	-	20
Palautepuhelin	6	1,5	12	-
N =	max 319	max 202	209–218	184–192

*niiden kuntien osuus, joissa ko. palautekanava kuuluu kolmen yleisimmän (tärkeimmän) joukkoon

5 KUNTALAISALOITTEET

Taustaa

Kuntalaisaloitteet edustavat yhtä konkreettista, kuntalaissa säädetty kuntalaisten oikeutta. Kuntalaisaloite on lähivaikuttamisen keino, jolla kuntalaiset voivat tuoda äänensä kuuluviin kunnan asioissa. Kuntalaisaloite on yksittäisen asukkaan tai asukasryhmien laatima kirjallinen aloite, jonka kautta kunnan asukas voi vaikuttaa suoraan oman kuntansa toimintaan ja päätöksentekoon.

Kuntalaisten
aloiteoikeus
alkaen vuodesta
1976

Kuntalaisaloitteilla on takanaan pitkälle ulottuva historia, sillä aloiteoikeudesta säädettiin ensi kerran jo vuoden 1976 kunnallislaisissa. Silloista lakia valmistellut Kunnallishallintokomitea (1973) näki kunnan asukkaiden vaikuttamisen painottamista itseisarvona. Niin siitä huolimatta, että konkreettista hyötyä suhteessa asioiden valmistelun työmäärään pidettiin vähäisenä. Vuoden 1995 kuntalaissa aloiteoikeuspykälä pysyi melko samanlaisena, vain viranomaisten velvoitteita lisättiin jonkin verran.

Kuntalaisten aloiteoikeudesta on puhuttu suomalaisena erikoisuutena, ja aloiteoikeutta on kutsuttu aikanaan Euroopan komission Alueiden komitean luettelossa eurooppalaisista paikallisista hallinnon innovaatioista ”suomalaiseksi innovaatioksi”.

Aloiteoikeudesta kuntalaissa

Aloiteoikeuspykälää muokattiin hieman nykyisin voimassaolevaan kuntalakiin (410/2015). Aloiteoikeudesta säädetään kuntalain 23 pykälässä. Nykyisin kunnan asukkaiden lisäksi yhteisöillä ja säätiöillä on oikeus tehdä aloitteita kunnan toimintaa koskevista asioista. Myös palvelun käyttäjällä on oikeus tehdä aloitteita kyseistä kunnan palvelua koskevassa asiassa.

Kun kuntalaisaloitteen tekee vähintään kaksi prosenttia kunnan asukkaista, on se käsiteltävä valtuustossa kuuden kuukauden kuluessa. Aloitteen teon kynnyksestä on alennettu, sillä 1.6.2017 asti voimassa olleessa kuntalaissa (365/1995) vastaava osuus oli kaksi prosenttia äänioikeutetuista kunnan asukkaista.

Kuntalain mukaisesti valtuuston tietoon on saatettava vähintään kerran vuodessa sen toimivaltaan kuuluvissa asioissa tehdyt aloitteet ja niiden johdosta suoritettavat toimenpiteet.

Aloiteoikeus Pohjoismaisessa kontekstissa

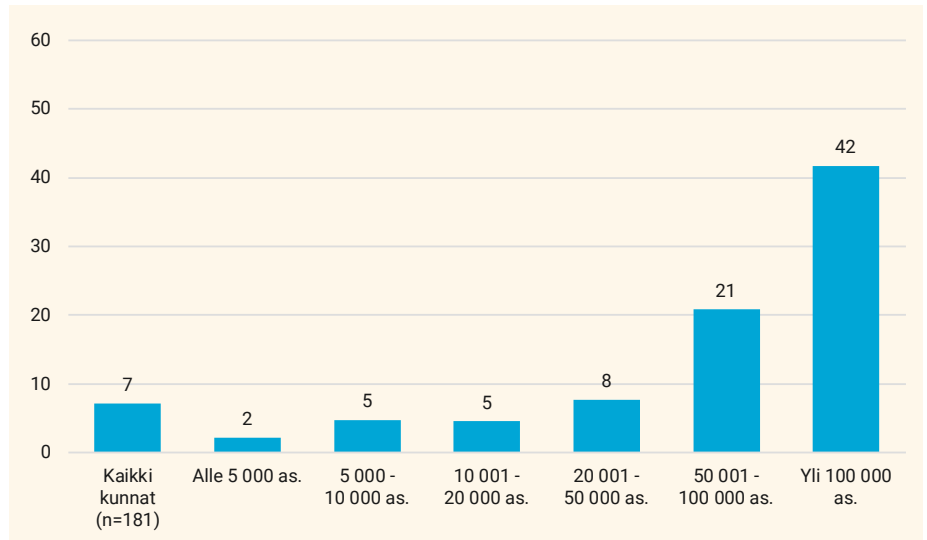
Muissa Pohjoismaissa ei olla oltu aloiteoikeuden suhteen yhtä edistyksellisiä; Ruotsissa pitkään käydyn keskustelun jälkeen kunnat ovat voineet ottaa aloiteoikeuden käyttöön vasta vuonna 2002 ja Norjassa 2003. Tanskan kuntalaki ei edelleenkään sisällä kuntalaisten aloiteoikeutta, mutta kuntalaiset voivat tehdä aloitteita valtuuston jäsenten kautta. Islannissa ei myöskään ole vastaavaa aloiteoikeutta kuin Suomessa, Ruotsissa ja Norjassa. Kuntalaiset voivat kuitenkin tehdä aloitteen kuntalaiskokouksen koolle kutsumiseksi tai kansanäänestyksen toteuttamiseksi.

Kunnissa tehdään keskimäärin 7 aloitetta vuodessa

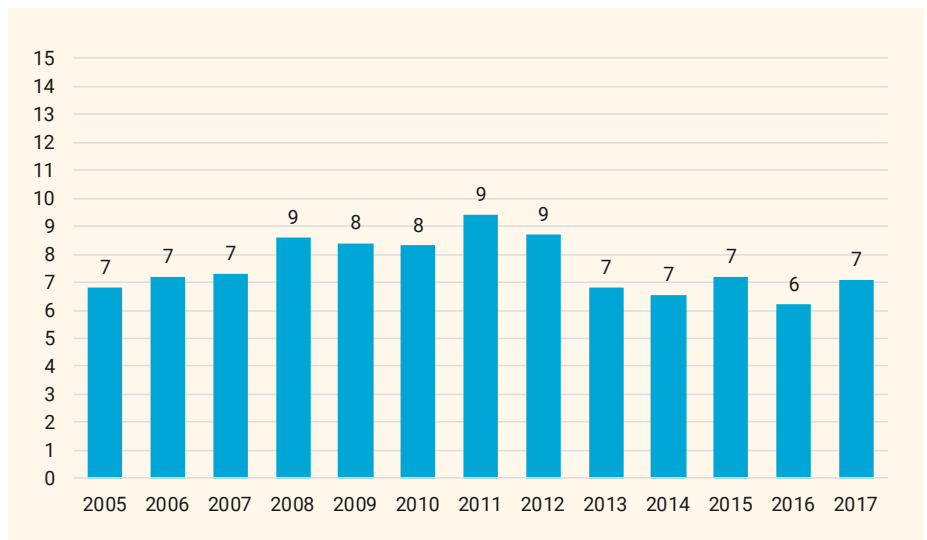
Kunnissa tehtiin Kuntaliiton vuonna 2018 tekemän kyselyn mukaan keskimäärin 7 aloitetta per kunta vuonna 2017. Aloitteiden määrä vaihteli nolasta 98:een. Määrä kasvaa kuntakoon kasvaessa: pienimmissä alle 5 000 asukkaan kunnissa tehtiin

keskimäärin kaksi aloitetta ja suurimmissa, yli 100 000 asukkaan kaupungeissa 42 aloitetta. Kuntakokoluokkien sisällä on kuitenkin suuria kunnittaisia vaihteluita. (Liitteenä 8 kuntakohtaiset aloitemäärät vuosina 2015–2017 ja liitteenä 9 tarkempia kuntakokoluokittaisia tietoja kuntalaisaloitteista 2017)

Kuntalaisaloitteiden määrät vaihtelevat jonkin verran eri vuosina. Eniten aloitteita on seurantajakson 2005–2017 aikana tehty vuonna 2011, vähiten vuonna 2016.

Kuvio 4. Kunnissa tehdyt kuntalaisaloitteet vuonna 2017 kuntakokoluokittain tarkasteltuna. Aloitteiden lkm/kunta/vuosi. (N = 181)

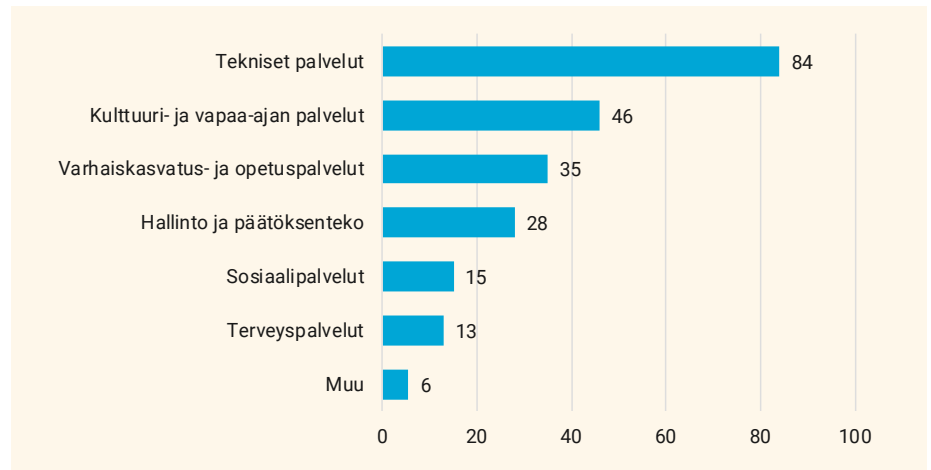

Kuvio 5. Kuntalaisaloitteiden määrät Manner-Suomen kunnissa vuosina 2005–2017 (lkm:t keskimäärin, N=2017 = 180). Lähde: Kuntaliiton kyselyt.

Kuntalaisaloitteet koskevat yleisimmin teknisiä palveluja

Kuntalaisaloitteita koskevat tyypillisimmin teknisiä palveluja. Aloitteiden aiheina ovat muun muassa liikenneturvallisuus (nopeusrajoitukset, hidasteet, kevyen liikenteen väylien rakentaminen, katuvalaistus), katujen ylläpito, puistot ja liikunta-aikeat.

Teknisten palvelujen jälkeen yleisimmin aloitteita tehdään kulttuuri- ja vapaa-ajan palveluista sekä varhaiskasvatus- ja opetuspalveluista. Aloitteet koskevat esimerkiksi kouluverkon säilymistä, koulukuljetuksia ja kirjastoautoja. Sosiaali- ja terveyspalvelut mainitaan selvästi muita harvemmin kolmen yleisimmän kuntalaisaloitteita koskevan hallinnonalan joukossa. Sosiaalitoimen aloitteista useat koskevat lasten kotihoidon tuen kuntalisää ja vanhusten palveluja.

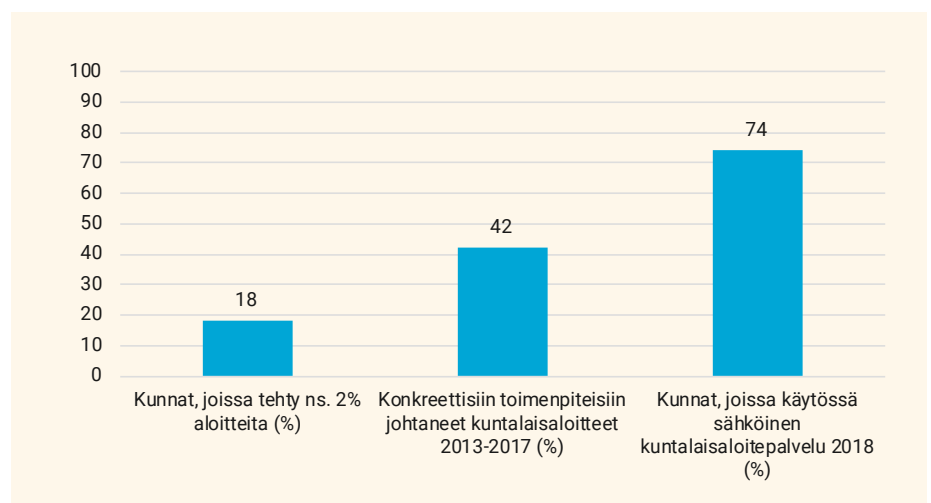

Kuvio 6. Kuntalaisaloitteet toimialoittain vuonna 2017. Niiden kuntien osuus, jotka nimenneet ko. toimialan kuntalaisaloitteiden kolmen yleisimmän edustaman toimialan joukkoon (% vastanneista, N = 192–193).

Joka viidennessä kunnassa tehty ns. ”kahden prosentin” kuntalaisaloitteita

Kuntalaissa, kuntalaisten aloiteoikeutta koskevan lakipykälän toisessa momentissa todetaan, että jos aloitteen tekijöinä on vähintään kaksi (2) prosenttia kunnan asukkaista, asia on otettava käsiteltäväksi kuuden (6) kuukauden kuluessa asian vireille tulosta.

Kuntaliiton vuoden 2018 kyselyssä tiedusteltiin, onko kunnassa tehty vuosina 2015–2017 edellä kuvattuja kuntalaisaloitteita, eli sellaisia, joissa aloitteiden tekijöinä on ollut vähintään kaksi prosenttia kunnan äänioikeutetuista asukkaista.

Kuvio 7. Tietoa ns. kahden prosentin kuntalaisaloitteista, konkreettisiin toimenpiteisiin johtaneista kuntalaisaloitteista sekä sähköisen kuntalaisaloitepalvelun yleisyydestä kunnissa. (% vastanneista, N = 143–193)

42 %

kuntalaisaloitteista johtanut toimenpiteisiin

Kyselyyn vastanneista kunnista alle viidenneksessä kuntia on tehty edellä kuvatun mukaisia aloitteita, joissa aloitteen tekijöinä olisi vähintään kaksi prosenttia kunnan asukkaista (kuvio 7). Eniten niitä on tehty suurimmissa yli 100 000 asukkaan kaupungeissa (33 % kunnista) ja vähiten alle 5 000 asukkaan kunnissa (11 % kunnista). (liite 10)

Neljä kymmenestä kuntalaisaloitteesta johtanut toimenpiteisiin

Kunnista saatujen arvioiden mukaan keskimäärin 42 prosenttia viime valtuustokaudella eli vuosien 2013-2017 aikana jätetyistä kuntalaisaloitteista on johtanut konkreettisiin toimenpiteisiin, toisin sanoen aloitteen sisältämän ehdotuksen toteuttamiseen tai edistämiseen (kuvio 7 ja taulukko 3). Yleisintä tämä on alle 5 000 asukkaan kunnissa (48 % kuntalaisaloitteista) ja vähiten yleistä 20 001 - 50 000 asukkaan kunnissa (30 %). Kuntien väliset ja kuntakokoluokkien sisäiset vaihtelut ovat kuitenkin suuria. (taulukko 3)

Taulukko 3. Konkreettisiin toimenpiteisiin johtaneiden kuntalaisaloitteiden osuus kaikista vuosina 2013–2017 jätetyistä kuntalaisaloitteista. (%-osuudet kuntakokoluokittain sekä min- ja max-osuudet, N=156)

Kuntakokoluokka	% kuntalaisaloitteista	min, max	N =
alle 5 000 as.	48	0-100	55
5 000–10 000 as.	45	0-100	39
10 001–20 000 as.	40	0-100	25
20 001–50 000 as.	30	0-90	24
50 001–100 000 as.	36	10-50	9
yli 100 000 as.	38	5-75	4
Vastanneet kunnat yht.	42	0-100	156

Kolmella neljästä kunnasta käytössä sähköinen aloitepalvelu

Kyselyyn vastanneista kunnista 74 prosentilla on ilmoituksensa mukaisesti käytössä oikeusministeriön ylläpitämä ja tuottama sähköinen kuntalaisaloitepalvelu www.kuntalaisaloite.fi (kuvio 7).

Kuntakokoluokittain tarkasteltuna sähköinen aloitepalvelu on suhteellisesti vähiten käytössä alle 5 000 asukkaan kunnissa (52 %) ja eniten yli 100 000 asukkaan kunnissa, joista kaikki ovat ottaneet käyttöön sähköisen kuntalaisaloitepalvelun. (liite 11)

Vaikka kuntalaisaloitteiden tekemistä on sähköisen aloitepalvelun kautta pyritty edistämään, ja vaikka kyseinen aloitepalvelu on suuressa joukossa kuntia käytössä, ei kuntalaisaloitteiden määrä ole lähtenyt merkittävään kasvuun.

6 VALTUUSTOALOITTEET

Valtuustoaloitteet yleisempiä kuin kuntalaisaloitteet

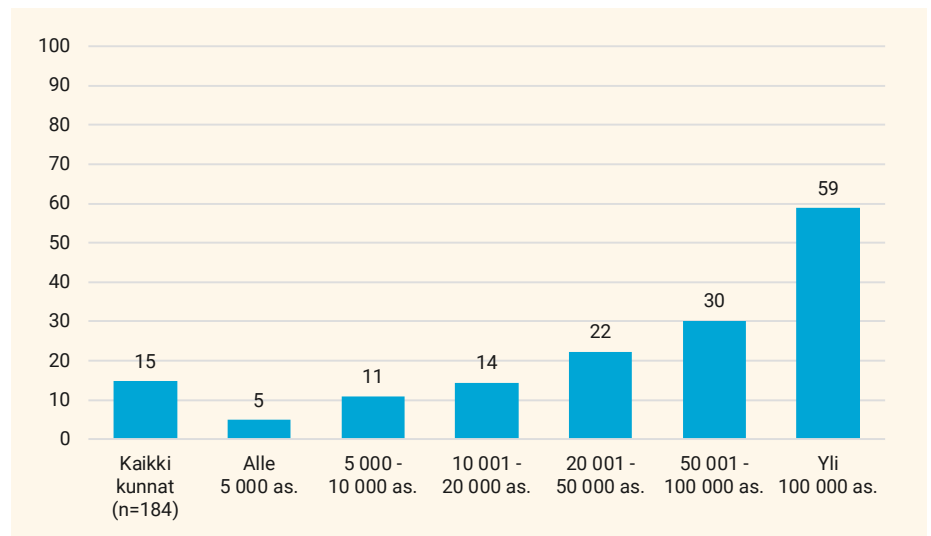
Kuntalaki ei sisällä kuntalaisaloitetta vastaavaa säännöstä valtuutetun tai muun luottamushenkilön aloiteoikeudesta. Asia on jätetty hallintosäännön varaan. Laissa

kuitenkin edellytetään, että aloitteen käsittelystä otetaan tarpeelliset määräykset hallintosäätöön.

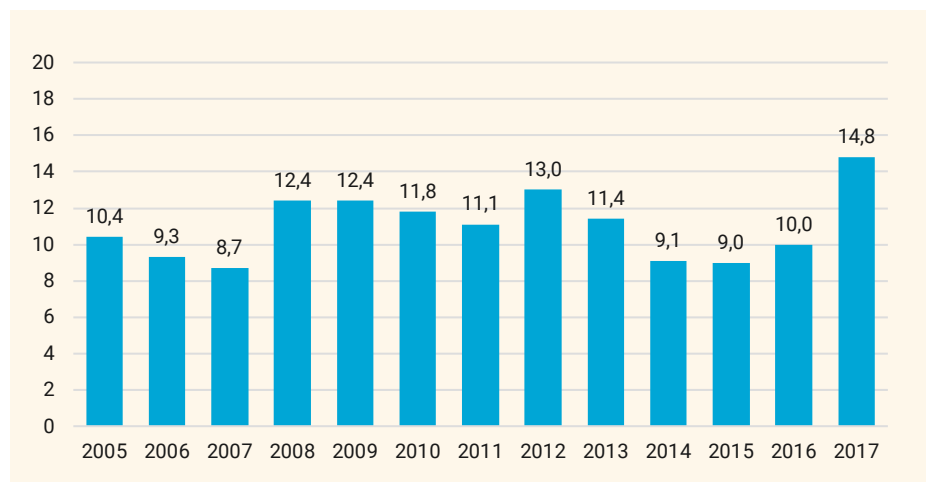
Kuntaliiton vuonna 2016 laatiman hallintosäntömallin mukaan valtuutetun aloite annetaan kokouksessa kokouskutsussa mainittujen asioiden käsittelyn jälkeen.

Valtuustoaloitteita ennätysellisen paljon vuonna 2017

Kunnissa tehtiin vuonna 2017 kaikkiaan keskimäärin 15 valtuustoaloitetta. Aloitteiden määrät vaihtelivat kuntalaisaloitteiden tapaan erikokoisissa kunnissa. Alle 5 000 asukkaan kunnissa tehtiin keskimäärin 5 valtuustoaloitetta ja yli 100 000 asukkaan kaupungeissa 59 aloitetta vuonna 2017. Yksittäisissä kunnissa valtuustoaloitteiden määrä vaihtelee nolasta 105 aloitteeseen. (kuvio 8)

Kuvio 8. Kunnissa vuonna 2017 tehdyt valtuustoaloitteet kuntakokoluokittain tarkasteltuna. Aloitteiden lkm keskimäärin /kunta/vuosi (n=176)

Kuvio 9. Kunnissa tehdyt valtuustoaloitteet vuosina 2005–2017. Aloitteiden lkm keskimäärin/kunta/vuosi. (N-2017=184).

Kuntaliitto on kartoittanut kunnissa tehtyjen kuntalaisaloitteiden lisäksi myös valtuustoaloitteiden määriä aina vuodesta 2005 alkaen. Yli kymmenen vuoden ajaksarjasta (kuvio 9) on nähtävissä, että kunnissa on vuonna 2017 tehty ennätysell-

46 %

valtuustoaloitteista
johtanut
toimenpiteisiin

lisen paljon valtuustoaloitteita, keskimäärin 15 aloitetta vuodessa kuntaa kohti. Edellinen ”kasvupiikki”, keskimäärin 13 aloitetta vuodessa, osui kuntavaalivuoteen 2012. Myös vaalivuonna 2008 valtuustoaloitteiden määrä nousi selvästi sitä edeltävästä vuodesta. Voidaankin todeta, että vaalit lisäävät valtuustoaloitteiden määrää.

Vajaa puolet valtuustoaloitteista johtanut toimenpiteisiin

Kuntien omien ilmoitusten mukaan keskimäärin 46 prosenttia eli vajaa puolet viime valtuustokaudella jätetyistä valtuustoaloitteista on johtanut konkreettisiin toimenpiteisiin, yleisimmin alle 5 000 asukkaan kunnissa ja harvimminkin yli 100 000 asukkaan kaupungeissa. Osuus on vain hieman korkeampi kuin toimenpiteisiin johtaneiden kuntalaisaloitteiden osuus.

Samoin kuin kuntalaisaloitteiden kohdalla, tehtyjen valtuustoaloitteiden määrien lisäksi myös konkreettisiin toimenpiteisiin johtaneiden valtuustoaloitteiden määrät vaihtelevat suuresti paitsi kokoluokkien välillä myös kokoluokkien sisällä. (liite 12)

Valtuustoaloitteet voivat olla joissain kunnissa toimia osin kuntalaisten aloitteiden ja toiveiden kanavana. Toisaalta niissä kunnissa, joissa tyypillisesti tehdään paljon kuntalaisaloitteita, tehdään myös paljon valtuustoaloitteita. Tästä on osoituksena myös tilastollisesti erittäin merkitsevä yhteys kunnissa tehtyjen kuntalaisaloitteiden ja valtuustoaloitteiden määrissä. Joka kolmannessa (36 %) kyselyyn vastanneessa kunnassa on tehty keskimääräistä enemmän sekä valtuusto- että kuntalaisaloitteita. Nämä ovat tyypillisesti suuria kaupunkeja. Vastaavasti ne kunnat, joissa on tehty keskimääräistä vähemmän aloitteita, ovat yleensä pieniä, alle 10 000 asukkaan kuntia.

7 OSALLISTUMINEN JA VAIKUTTAMINEN KUNTALAISEN NÄKÖKULMASTA

Kuntalaisten mielestä äänestäminen kuntavaaleissa on tärkein keino vaikuttaa kunnan asioihin. Tätä mieltä on ollut peräti 70 prosenttia osana ARTTU2-tutkimusohjelmaa keväällä 2017 toteutettuun kuntalaiskyselyyn vastanneista kuntalaisista. Suora osallistuminen on kuitenkin noussut kunnissa yhä vahvemmin vaalien ja edustuksellisuuden rinnalle.

Osallistumis- ja vaikuttamistapojen käyttö

ARTTU2-kuntalaiskyselyssä on kartoitettu kaikkiaan 16 erilaisen suoran osallistumis- ja/tai vaikuttamistavan osalta ovatko kuntalaiset käyttäneet ko. tapaa ja mitä mieltä he ovat ko. tavan vaikuttavuudesta kunnan päätöksentekoon.

Valtaosa eli kahdeksan kymmenestä kyselyyn vastanneesta kuntalaisesta on käyttänyt vähintään yhtä osallistumistapaa. Kysytyistä suorien osallistumisen ja vaikuttamisen tavoista käytetyimpiä ovat olleet kunnan asiakas- tai käyttäjäkyselyyn vastaaminen sekä yhdistys-/järjestötoimintaan osallistuminen, vähiten käytettyjä kuntalaisaloitteiden ja valistusten tai oikaisuvaatimusten tekeminen, kunnan vaikuttamistoimielimeen osallistuminen sekä yleisönosastolle kirjoittaminen.

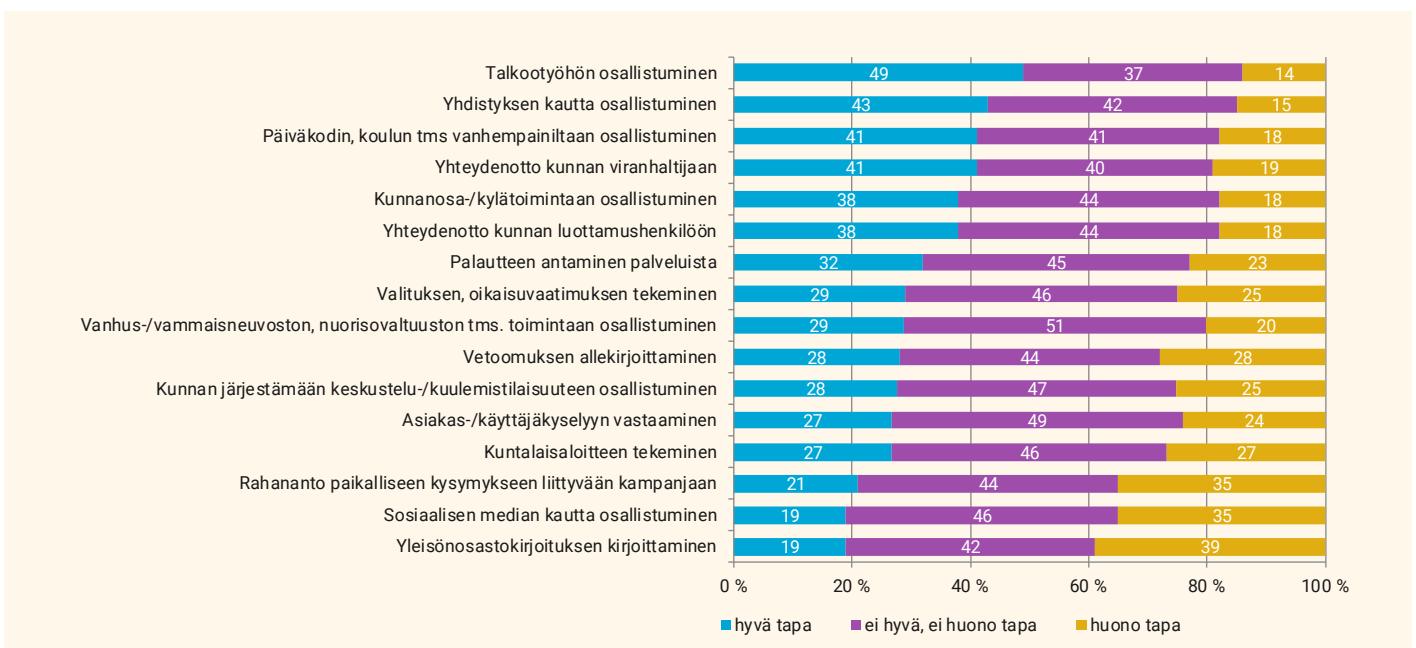

Kuvio 10. Erilaisten osallistumis- ja vaikuttamistapojen käytön yleisyys ARTTU2-tutkimuskunnissa 2017. % vastanneista käyttänyt viimeisen vuoden aikana. (N = 10875-11091). (Lähde: ARTTU2 Kuntalaiskysely 2017)

Arviot osallistumis- ja vaikuttamistapojen vaikuttavuudesta

Kuntalaiset ovat arvioineet tehokkaimmiksi osallistumisen tavoiksi talkootyöhön, yhdistystoimintaan ja päiväkodin, koulun tms. vanhempainiltaan osallistumisen sekä yhteydenotot kunnan viranhaltijaan. Vähiten tehokkaina pidetään yleisöosastokirjoituksia ja sosiaalisen median kautta osallistumista.

Tulokset antavat viitteitä siltä, että vaikuttavimpina pidetään vuorovaikutusta sisältäviä osallistumistapoja. Tulosten mukaan erilaisista osallistumistavoista oma-kohtaista käyttökokemusta omanneet arvioivat vaikuttavuutta kunnan päätöksentekoon selvästi suuremmaksi kuin ne, joilla ei ole oma-kohtaista kokemusta. Nämä havainnot ovat noudattavat pitkälti aiempien vastaavien tutkimusten tuloksia. (Pekola-Sjöblom 2016, Pekola-Sjöblom 2014, Pekola-Sjöblom 2011)

Kuvio 11. Kuntalaisten arviot erilaisten osallistumis- ja vaikuttamistapojen vaikuttavuudesta kunnan päätöksentekoon ARTTU2-tutkimuskunnissa 2017. Vastausten %-jakaumat (N = 6518-7647) (Lähde: ARTTU2 Kuntalaiskysely 2017)

Kuntalaisten suhtautuminen suorien osallistumistapojen vaikuttavuuteen on yleisesti ottaen tyydyttävällä tasolla, pikemmin positiivista kuin kriittistä. Kuntalaisten arviot vaihtelevat jonkin verran erityyppisissä kunnissa, mutta erityisesti kuntalaisten yksilöominaisuuksien suhteen. Suoria osallistumistapoja käyttävät edelleen eniten ns. hyväosaiset eli hyvässä asemassa olevat, korkeasti koulutetut, hyvätuuloiset, perheelliset ja yli 10 vuotta nykyisessä kotikunnassaan asuneet. Vähiten aktiiviset osallistujat ovat tyypillisesti matalan tulotason omaavat, nuoret, opiskelijat, vähän koulutetut ja vasta vähän aikaa nykyisessä kotikunnassa asuneet. Tulokset antavat viitteitä myös osallisuuden kasautumisilmiöstä eli siitä, että ne, jotka osallistuvat edustuksellisen demokratian väylien kautta, muita todennäköisemmin myös käyttävät suoran osallistumisen kanavia ja suoraa vaikuttamista.

9 LOPUKSI

Kunnat tarjoavat yhä enemmän mahdollisuuksia osallistua

Kuntalaisten osallistumis- ja vaikuttamistavat ovat kehittyneet ja monimuotoistuneet. Käyttöön on otettu uusia osallistumisen tapoja. Tätä kehitystä on edesautettu lainsäädäntömuutoksilla.

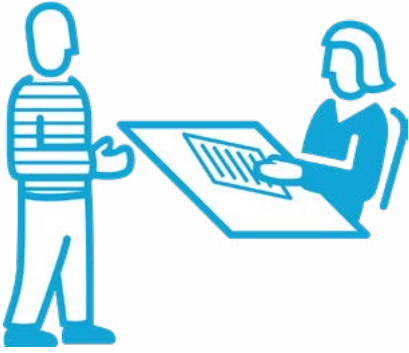
Kuntalain 22. pykälän mukaan kunnan asukkailla ja palvelun käyttäjillä on oikeus osallistua ja vaikuttaa kunnan toimintaan. Valtuuston on pidettävä huolta, että tarjolla on monipuolisesti erilaisia osallistumisen menetelmiä.

Kuntien tarjoamat osallistumisen eri tavat ovat yleistyneet kunnissa. Tapojen yleisyys vaihtelee kuitenkin kunnittain. Keskustelu- ja kuulemistilaisuudet sekä yhdistysten ja järjestöjen kuuleminen ja yhteiskehittäminen ovat suosittuja niin pienten kuin suurten kuntien keskuudessa. Kuntalais- ja kansalaisraadit tms. ovat yleisesti suurten, yli 50 000 asukkaan, kuntien tarjoama kuntalaisten osallistumis- ja vaikuttamistapa. Alle 5 000 asukkaan kunnissa sellainen on tarjolla vain 16 prosentissa kunnista, vähintään 50 000 asukkaan kunnista yli 90 prosentilla.

Sosiaalisen median kanavista on tullut internetsivujen rinnalle merkittävä kuntien viestintäkanava, sillä sosiaalisessa mediassa olevista kunnista noin puolet tarjoaa siellä osallistumismahdollisuuksia. Myös luottamushenkilöiden jalkautuminen kentälle, yhdistysten ja järjestöjen kuuleminen ja yhteiskehittäminen ja kuntalais-/kansalaisraadit ovat tulleet osaksi monien kuntien osallisuustapojen valikoimaa.

Havaittavissa on, että kuntien kiinnostus ja panostukset asukkaiden ja palvelun käyttäjien osallisuuden lisäämiseksi vain kasvavat. Vuoden 2019 maaliskuussa voi-

maan tullessa kuntalain muutoksessa huomioidaan erikseen monella paikkakunnalla toimivat henkilöt kuten opiskelijat ja mökkiläiset ja tuodaan esille digitaaliset osallistumisen menetelmät.

Palautekanavat perinteisiä

Kuntien palautekanavista yleisimmät ovat henkilökohtainen suora palaute, sähköposti ja kunnan internet-sivut. Suurissa kunnissa palautekanavia on käytössä useampia kuin pienissä kunnissa. Pienissä kunnissa palautetta on helpompi antaa, sillä kunnan henkilöstö yleensä tunnetaan. Suurissa kunnissa yritetään tehostaa palautetietojen hyötykäyttöä tekoälyn avulla.

Kuntalaisaloitteita tehdään edelleen vähän

Kuntalaisaloitteet ovat edelleen vähän käytetty vaikuttamisen muoto, vaikka aloiteoikeudesta säädettiin jo vuoden 1976 kuntalaissa. Kunnissa tehtiin vuonna 2017 keskimäärin seitsemän aloitetta. Yleisimmin aloitteet liittyvät teknisiin palveluihin. Aloitemäärät vaihtelevat kuntien välillä suuresti. Sähköinen kuntalaisaloite -palvelu ei toistaiseksi näyttäisi lisänneen merkittävästi aloitteen tekemistä kunnissa.

Aloitteista alle puolet, noin 42 prosenttia, johti vuosina 2013–2017 ehdotuksen toteuttamiseen tai edistämiseen.

Valtuutetut aktivoituvat vaalivuotena tekemään aloitteita

Valtuustoaloitteista ei säädetä laissa erikseen. Yleensä kuntien hallintosäännöissä on säännökset valtuustoaloitteen käsittelemisestä.

Kunnissa tehtiin vuonna 2017 keskimäärin 15 valtuustoaloitetta. Aloitteiden tekeminen on aktiivisinta vaalivuotena. Valtuustoaloitteet voivat joissain kunnissa toimia osin kuntalaisten aloitteiden ja toiveiden kanavana. Toisaalta on kuntia, joissa tehdään paljon sekä kuntalais- että valtuustoaloitteita.

Kuntien tarjoavat osallistumis- ja vaikuttamistavat ja palautekanavat sekä aloite- mahdollisuus muodostavat kokonaisuuden, jonka sisältö vaihtelee kunnittain. Joissakin kunnissa asukkaita panostetaan erityisesti palautteen antamiseen, joissakin kunnissa korostetaan aloitemahdollisuutta. Onneksi kuntalaisille on olemassa useita eri kanavia vaikuttaa kunnan toimintaa, muutakin kuin kunnallisvalituksen tekeminen.

Osallistuminen kasaantuu edelleen

Osana ARTTU2-tutkimusohjelmaa tehdyn kuntalaistutkimuksen 2017 mukaan kuntalaisten suosituimmat osallistumistavat ovat kyselyyn vastaaminen ja järjestötyöhön osallistuminen. Tärkeimpänä vaikuttamiskeinona pidetään edelleen vaaleissa äänestämistä. Osallistuminen ja osallistumattomuus eivät jakaannu tasaisesti kuntalaisten kesken. Hyväosaiset ovat aktiivisimpia äänestämään ja käyttämään suoran osallistumisen keinoja.

Osallisuuden arviointi ja mittaaminen ajankohtaista

Kuntaliiton Kuntademokratiaverkostossa on valmisteilla kunnille suositus osallisuuden arvioinnista ja mittaamisesta vuoden 2019 aikana. Suosituksessa keskitytään siihen, miten kuntaorganisaation eri toiminnot ja palvelut onnistuvat edistämään osallisuutta. Suositus antaisi kunnille tarkistuslistan, jonka avulla kunnat voisivat

arvioida millä tasolla asukkaiden osallisuus on huomioitu kunnassa ja millä tavoin asukkaiden osallisuutta voisi kehittää.

***

Vaalien välillä tarjottavien erilaisten suorien osallistumis- ja vaikuttamistapojen tarjoaminen kuntalaisille on yleistynyt viimeisten vuosien ja viimeisen vuosikymmenen aikana. Kunnissa on kuitenkin paikoin merkittävääkin vaihtelua niin tarjottavassa osallistumiskeinojen valikoimassa kuin myös kuntalaisten osallistumisaktiivisuudessa ja uskossa niiden vaikuttavuuteen. Kunnista löytyy hyvin omintakeisia ja innovatiivisia osallistamisen keinoja, joista kannattaa kertoa laajemminkin kuntakentälle. Työtä tällä saralla riittää varmasti kaikissa kunnissa. Tämä raportti toivottavasti osaltaan edistää osaltaan kuntien demokratia- ja osallisuustyön näkyväksi tekemistä.

LISÄTIETOJA

Ahonen Veronica & Rask Mikko (2019): Osallistuvan budjetoinnin mallit ja trendit Suomessa. Uutta kunnista -julkaisu nro 2/2019. Suomen Kuntaliitto.

Harjula, Heikki ja Kari Prättälä (2015): Kuntalaki - Tausta ja tulokset. Talentum.

Hallituksen esitys HE 280/2018 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi kuntalain muuttamisesta.

Jaakkola Vuokko (2018): Kumppanuuspöydän rakennusopas. Suomen Kuntaliitto.

Jäntti Anni ja Marianne Pekola-Sjöblom (toim.) (2009): Kuntademokratian ja johtamisen tila valtuustokaudella 2005-2008. Acta nro 215.

Kommunallag 1997:73. Kommunallag för landskapet Åland.

Kuntalaisaloite.fi -palvelu. Oikeusministeriö.

Kuntalaki 410/2015.

Laiho Ulla-Maija, Päivi Kurikka ja Elina Laamanen (2000): Kuntalaisten osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksien toteutuminen kunnissa. Teoksessa Kuntajohtamisen ja demokratian käytännöt 1997-2000. Acta nro 125. Suomen Kuntaliitto.

Laki kuntalain muuttamisesta 175/2019.

Myllymäki Riitta (toim.) (2016): Kunnan hallintosääntö. Suomen Kuntaliitto.

Pekola-Sjöblom Marianne (2011): Kuntalaiset uudistuvissa kunnissa. Paras-ARTTU-ohjelman tutkimuksia nro 9. Acta nro 229. Suomen Kuntaliitto. Helsinki.

Pekola-Sjöblom Marianne (2013): Kunnan tarjoamat osallistumis-, vaikuttamis- ja palautetavat. Teoksessa Piipponen Sirkka-Liisa ja Marianne Pekola-Sjöblom (toim.) (2013): Kuntademokratian ja -johtamisen tila valtuustokaudella 2009-2012. Acta nro 252. Suomen Kuntaliitto.

Pekola-Sjöblom Marianne (2014): Kuntalaiset ja kunnat muutoksessa. Paras-ARTTU-ohjelman tutkimuksia nro 31. Acta nro 256. Suomen Kuntaliitto. Helsinki.

Pekola-Sjöblom Marianne (2016): Kuntalaisten osallistuminen ja vaikuttaminen 2015. ARTTU2-tutkimusohjelman julkaisusarja Uutta ARTTU2-ohjelmasta nro 1/2016.

Pihlaja Ritva (2017): Osallistuva budjetointi kunnissa ja maakunnissa. Suomen Kuntaliitto.

Piipponen Sirkka-Liisa ja Marianne Pekola-Sjöblom (toim.) (2013): Kuntademokratian ja -johtamisen tila valtuustokaudella 2009-2012. Acta nro 252. Suomen Kuntaliitto.

Suomen Kuntaliitto 2018a. Yhä useamman kunnan valtuuston kokouksia voi seurata suorana lähetyksenä. Kuntaliiton tiedote 11.6.2018 liitediat. Kuntien verkkoviestintä ja sosiaalisen median käyttö -kysely 2018.

Suomen Kuntaliitto 2018b. Kuntalaiset tekevät edelleen vähän kuntalaisaloitteita. Kuntaliiton ajankohtaista-uutinen 2.10.2018 sekä liitediat.

VNS 3/2002. Valtioneuvoston selonteko Eduskunnalle kansalaisten suoran osallistumisen kehittämisestä.

Valtiovarainministeriö 2017. Millaista monipaikkaisuutta Suomeen – Selvitys kaksiskuntalaisuudesta. Valtiovarainministeriön julkaisu 3/2017.

Uutta kunnista on Suomen Kuntaliiton tutkimus- ja selvitystoiminnan julkaisusarja. Sarjassa julkaistaan ajankohtaista tietoa kunta-alalta – tiiviisti ja helposti hyödynnettävässä muodossa. Julkaisut ovat maksuttomia ja ladattavissa Kuntaliiton verkkokaupasta.

www.kuntaliitto.fi/verkkokauppa

Liite 1. Kysely kuntalaisten osallistumisesta ja vaikuttamisesta 2018: Vastanneiden kuntien edustavuus suhteessa kaikkiin Manner-Suomen kuntiin.

Kunnan asukasluku 31.12.2017	Manner-Suomen kuntien lkm	Vastanneita Manner-Suomen kuntia, lkm	Vastanneet ko. kokoluokasta, %
alle 5 000 as.	121	67	55 %
5 000–10 000 as.	76	48	63 %
10 001–20 000 as.	42	32	76 %
20 001–50 000 as.	35	28	80 %
50 001–100 000 as.	12	11	92 %
yli 100 000 as.	9	9	100 %
N =	295	195	66 %

Liite 2. Kuntakohtaiset tiedot kuntalaisille tarjolla olevista osallistumis- ja vaikuttamistavoista.

Kuntien tarjoamien kuntalaisten osallistumis- ja vaikuttamistapojen yleisyys Kuntaliiton 2018* kyselyyn vastanneissa kunnissa. (N= 195)

*Kuntaliiton kysely kuntalaisten osallistumisesta ja vaikuttamisesta valtuustokaudella 2017–2021. Kyselyn vastaamisajankohta vaihtelee kesäkuusta 2018 tammikuulle 2019.

Kunta 2018	Keskus- telutilai- suudet	Kuulemis- tilaisuudet	Yhdis- tysten ja järjestöjen kuule- minen ja yhteiske- hittämi- nen	Asiakas-/ käyttäjä- kyselyt	Viranhäl- töiden jalkau- tuminen kentälle	Kunta- laisky- selyt	Luotta- mushen- kilöiden jalkau- tuminen kentälle	Keskuste- lupalsta interne- tissä, somessa tms.	Yhteis- suunnit- telut littaisuus- det	Kunta- lais-/ kansalais- raadit tms.	Kuntalais- haastat- telut	Verkko- valtuustot	Osallistu- va budje- tointi	Kumppa- nuuspöy- dät	Palvelu- muotoilu
Akaa	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Suunnit- teilla	Kyllä	Suunnit- teilla	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS
Alavieska	Suunnit- teilla	Suunnit- teilla	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä	Suunnit- teilla	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS
Alavus	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Suunnit- teilla
Asikkala	Kyllä	Kyllä	Suunnit- teilla	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Suunnit- teilla	Suunnit- teilla	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS
Askola	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä
Enonkoski	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS
Espoo	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä
Eurajoki	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS
Evijärvi	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS
Forssa	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä
Haapajärvi	Kyllä	...	Kyllä	Kyllä	...	...	Kyllä	...	...	...	...	...	...	...	...
Haapavesi	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Suunnit- teilla	Kyllä	Suunnit- teilla	Kyllä	Suunnit- teilla	Suunnit- teilla	Suunnit- teilla	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Hailuoto	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Suunnit- teilla	Suunnit- teilla	Kyllä	Kyllä	Suunnit- teilla	Suunnit- teilla	Ei/EOS	Suunnit- teilla	Ei/EOS	Suunnit- teilla
Hamina	Kyllä	Kyllä	Suunnit- teilla	Suunnit- teilla	Suunnit- teilla	Suunnit- teilla	...	Suunnit- teilla	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Suunnit- teilla	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä
Hanko	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä
Harjavalta	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä
Hartola	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Suunnit- teilla	Ei/EOS	Kyllä	Suunnit- teilla	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Suunnit- teilla
Hattula	Kyllä	Kyllä	Suunnit- teilla	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Suunnit- teilla	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä
Heinola	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS
Helsinki	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Suunnit- teilla	Kyllä	Kyllä
Hirvensalmi	...	...	...	Kyllä	Kyllä	Kyllä	...	...	...	...	...	...	...	...	...
Hollola	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Suunnit- teilla	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä

Kunta 2018	Keskustelutilaisuudet	Kuulemis-tilaisuudet	Yhdistysten ja järjestöjen kuuleminen ja yhteiskeskittämisen	Asiakas-/käyttäjäkyselyt	Viranhaltijoiden jalkautuminen kentälle	Kuntalaiskyselyt	Luottamushenkilöiden jalkautuminen kentälle	Keskustelupalsta internetissä, somessa tms.	Yhteissuunnittelutilaisuudet	Kuntalais-/kansalaisraadit tms.	Kuntalaishaastattelut	Verkkovaltuustot	Osallistuva budjetointi	Kumppanuuspöydät	Palvelumuotoilu
Huittinen	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Suunnitteilla	Ei/EOS	Kyllä
Hämeenkyrö	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Suunnitteilla	Suunnitteilla	Kyllä	Suunnitteilla	Suunnitteilla	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS
Hämeenlinna	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Suunnitteilla	Ei/EOS	Kyllä
Ii	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Suunnitteilla	Ei/EOS	Kyllä
Ikaalinen	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä
Iloanta	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS
Imatra	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	...	Kyllä	...	...	Kyllä	...	...	...
Inari	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	...	Kyllä	Kyllä	...	...	...
Inkoo	Kyllä	Suunnitteilla	Suunnitteilla	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä	Kyllä	...	Ei/EOS	Kyllä	Suunnitteilla	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS
Isojoki	Suunnitteilla	Suunnitteilla	Kyllä	Kyllä	Suunnitteilla	Suunnitteilla	Suunnitteilla	Suunnitteilla	Suunnitteilla	Suunnitteilla	Suunnitteilla	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Suunnitteilla
Joensuu	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Juupajoki	Kyllä	Ei/EOS	Suunnitteilla	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS
Juva	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Suunnitteilla	...	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä
Jyväskylä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Suunnitteilla	Kyllä	Suunnitteilla	Ei/EOS	Kyllä
Kaarina	Suunnitteilla	Kyllä	Suunnitteilla	Kyllä	Suunnitteilla	Kyllä	Suunnitteilla	Suunnitteilla	Suunnitteilla	Kyllä	Kyllä	Suunnitteilla	Suunnitteilla	Suunnitteilla	Suunnitteilla
Kaavi	Kyllä	Kyllä	Suunnitteilla	Suunnitteilla	Suunnitteilla	Suunnitteilla	Suunnitteilla	Suunnitteilla	Suunnitteilla	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Suunnitteilla	Ei/EOS	Suunnitteilla
Kajaani	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Suunnitteilla	Kyllä	Suunnitteilla	Ei/EOS	Ei/EOS	Suunnitteilla	Ei/EOS	Kyllä	Suunnitteilla	Ei/EOS	Suunnitteilla
Kalajoki	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Suunnitteilla	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS
Kangasala	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	...	Ei/EOS	Ei/EOS
Kankaanpää	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Suunnitteilla	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä
Kannus	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä
Karjoki	Suunnitteilla	Suunnitteilla	Suunnitteilla	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Suunnitteilla	Ei/EOS	Ei/EOS
Karkkila	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Suunnitteilla	Kyllä	Suunnitteilla	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Suunnitteilla	Suunnitteilla	Suunnitteilla

Kunta 2018	Keskus- telutilai- suudet	Kuulemis- tilaisuudet	Yhdis- tysten ja järjestöjen kuule- minen ja yhteiske- hittämi- nen	Asiakas-/ käyttäjä- kyselyt	Viranhalti- ojien jalkau- tuminen	Kunta- laisky- selyt	Luotta- mushen- kilöiden jalkau- tuminen kentälle	Keskuste- lupalsta interne- tissä, somesa tms.	Yhteis- suunnit- telutaloi- suudet	Kunta- lais-/ kansalais- raadit selyt	Kuntalais- haastat- telut	Verkko- valtuustot	Osallistu- va budje- tointi	Kumppa- nuuspöy- dät	Palvelu- muotoilu
Karvia	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä	Kyllä
Kaskinen	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS
Kauhava	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Suunnit- teilla	Kyllä	Suunnit- teilla	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS
Kauniainen	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Suunnit- teilla	Suunnit- teilla	Ei/EOS	Ei/EOS	Suunnit- teilla	Ei/EOS	Kyllä
Kaustinen	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Suunnitella
Keitele	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Suunnit- teilla	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Suunnit- teilla	Ei/EOS	Kyllä
Kemijärvi	Kyllä	Kyllä	Suunnit- teilla	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Suunnit- teilla	Suunnit- teilla	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Suunnitella
Keminmaa	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS
Kemiönsaari	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Suunnit- teilla	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Kempele	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Suunnit- teilla	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS
Kerava	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS
Keuruu	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä
Kinnula	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Suunnit- teilla	Kyllä	Suunnit- teilla	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Suunnitella
Kitee	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Suunnit- teilla	Kyllä	Suunnit- teilla	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Suunnit- teilla	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS
Kiuruvesi	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS
Kivijärvi	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS
Kokkola	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Suunnitella
Konnevesi	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Suunnit- teilla	Ei/EOS	Suunnit- teilla	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Suunnit- teilla	Suunnit- teilla	Kyllä
Kontiolahti	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä
Kotka	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Suunnit- teilla	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Suunnitella
Kouvola	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Suunnit- teilla	Ei/EOS	Suunnitella
Kuhmo	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Suunnit- teilla	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Kuhmoinen	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Kuopio	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Suunnit- teilla	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Suunnit- teilla	Suunnit- teilla	Suunnitella

Kunta 2018	Keskus- telu- suudet	Kuulemis- tilaisuudet	Yhdis- tysten ja järjestöjen kuule- minen ja yhteiske- hittäminen	Asiakas-/ käyttäjä- kyselyt	Viranhalti- joiden jalkau- tuminen kentälle	Kunta- laisky- selyt	Luotta- mushen- kilöiden jalkau- tuminen kentälle	Keskuste- lupalsta interne- tissä, somes- tms.	Yhteis- suunnitte- lutilaisu- udet	Kunta- lais-/ kansalais- raadit tms.	Kuntalais- haastat- telut	Verkko- valtuustot	Osallistu- va budje- tointi	Kumppa- nuuspöy- dät	Palvelu- muotoilu
Mikkeli	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Suunnit- teilla	Suunnit- teilla	Kyllä	Suunnit- teilla	Kyllä	Kyllä	Suunnit- teilla	Kyllä
Muhos	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Suunnit- teilla	Suunnit- teilla	Kyllä	Ei/EOS	Suunnit- teilla	Suunnit- teilla	Suunnit- teilla	Ei/EOS	Kyllä	Suunnit- teilla	Ei/EOS	Kyllä
Muonio	Kyllä	Kyllä	Suunnit- teilla	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Suunnit- teilla	Ei/EOS	Ei/EOS
Mustasaari	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Suunnit- teilla	...	Suunnit- teilla	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS
Muurame	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS
Mynämäki	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Suunnit- teilla	Ei/EOS	Suunnit- teilla	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS
Myrskylä	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS
Mäntsälä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Suunnit- teilla	Kyllä	Suunnit- teilla
Mäntyharju	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Suunnit- teilla	Ei/EOS	Suunnit- teilla	Ei/EOS	Ei/EOS	Suunnit- teilla	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS
Naantali	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Suunnit- teilla	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Suunnit- teilla	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS
Nakkila	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	...	Kyllä	Kyllä	Kyllä	...	...	...	...	...
Nivala	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Suunnit- teilla	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS
Nokia	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä
Nurmes	Kyllä	Kyllä	Suunnit- teilla	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Suunnit- teilla	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	...	Ei/EOS
Nurmijärvi	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Suunnit- teilla	Suunnit- teilla	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä
Närpiö	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS
Orimattila	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS
Orivesi	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Suunnit- teilla	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä	Suunnit- teilla
Oulainen	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä	Suunnit- teilla	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS
Oulu	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä
Paimio	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Suunnit- teilla	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Suunnit- teilla	Ei/EOS	Suunnit- teilla
Paltamo	Kyllä	Kyllä	Suunnit- teilla	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS
Parkano	Suunnit- teilla	Suunnit- teilla	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Suunnit- teilla	Suunnit- teilla	Kyllä	Suunnit- teilla	Suunnit- teilla	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Suunnit- teilla

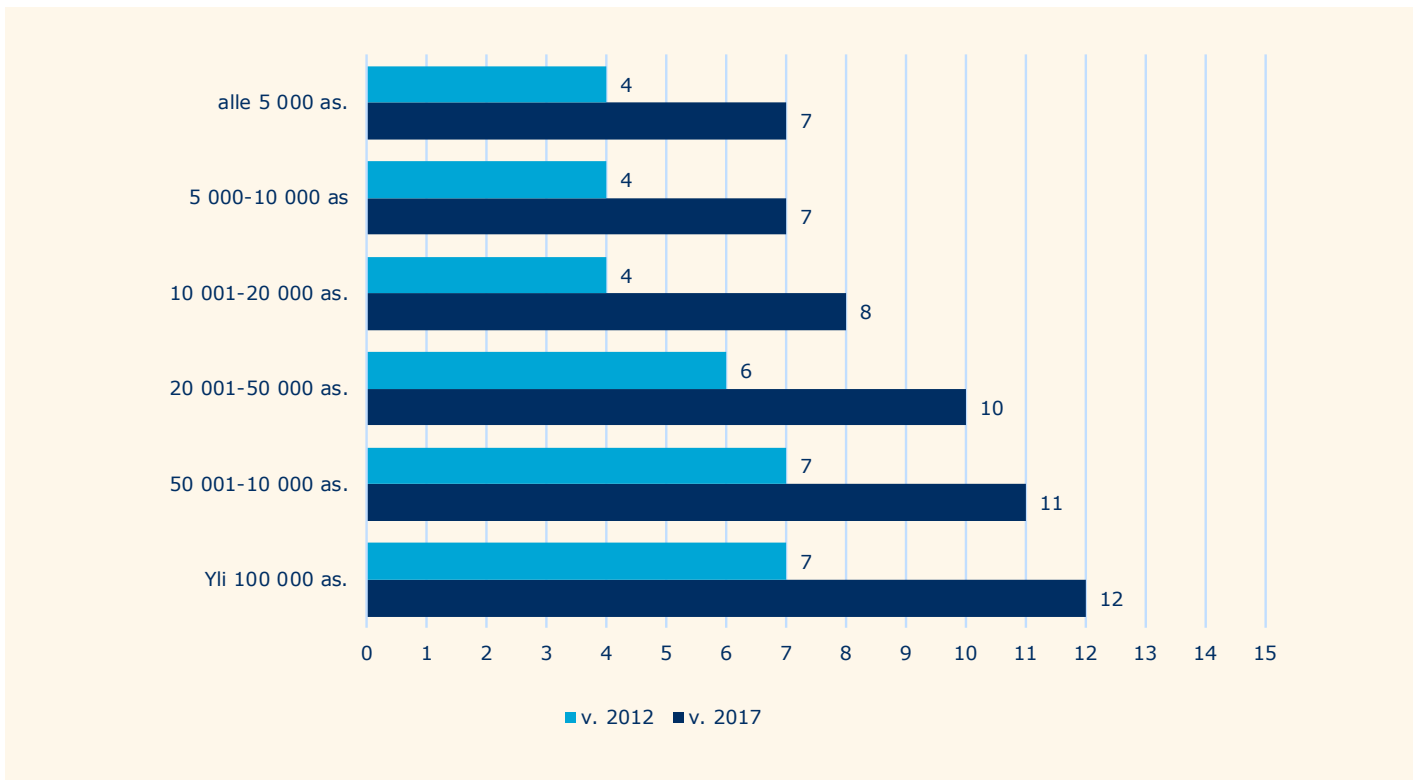
Kunta 2018	Keskus- telutilai- suudet	Kuulemis- tilaisuudet	Yhdis- tysten ja järjestöjen kuule- minen ja yhteiske- hittämi- nen	Asiakas-/ käyttäjä- kyselyt	Viranhalti- joiden jalkau- tuminen kentälle	Kunta- laisky- selyt	Luotta- mushen- kilöiden jalkau- tuminen kentälle	Keskuste- lupalsta interne- tissä, somesa- tms.	Yhteis- suunnit- telut lutilaisu- det	Kunta- lais-/ kansalais- raadit tms.	Kuntalais- haastat- telut	Verkko- valuustot	Osallistu- va budje- tointi	Kumppa- nuuspöy- dät	Palvelu- muotoilu
Pedersören kunta	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Suunnit- teilla	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS
Pello	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Suunnit- teilla	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Suunnit- teilla	Suunnit- teilla	Suunnit- teilla	Kyllä
Petäjävesi	Suunnit- teilla	Suunnit- teilla	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Suunnit- teilla	Kyllä	Ei/EOS	Suunnit- teilla	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS
Pieksämäki	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Pihtipudas	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS
Pirkkala	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Suunnitteilla
Polvijärvi	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Suunnit- teilla	Suunnit- teilla	Suunnit- teilla	Suunnit- teilla	Suunnit- teilla	Kyllä	Ei/EOS	Suunnit- teilla	Suunnit- teilla	Suunnit- teilla	Kyllä	Ei/EOS
Pori	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Suunnit- teilla	Kyllä	Suunnit- teilla	Kyllä
Pudasjärvi	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Suunnit- teilla	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä
Punkalaidun	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS
Puumala	Kyllä	Suunnit- teilla	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Suunnit- teilla	Suunnit- teilla	Ei/EOS	Suunnit- teilla	Suunnit- teilla	Ei/EOS	Kyllä
Pyhäjoki	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS
Pyhäntä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS
Pöytyä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Suunnit- teilla	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Suunnitteilla
Raahe	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS
Raasepori	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS
Raisio	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Suunnit- teilla	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS
Ranua	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Suunnit- teilla	Suunnit- teilla	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä
Rauma	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä
Rautalampi	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS
Rautavaara	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Suunnit- teilla	Kyllä	Suunnit- teilla	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Suunnit- teilla	Kyllä	Kyllä	Kyllä
Rautjärvi	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Suunnit- teilla	Suunnit- teilla	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Suunnit- teilla	Ei/EOS
Riihimäki	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Suunnit- teilla	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Ristijärvi	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS
Rovaniemi	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä

Kunta 2018	Keskus- telutilai- suudet	Kuulemis- tilaisuudet	Yhdis- tysten ja järjestöjen kuule- minen ja yhteiske- hittämi- nen	Asiakas-/ käyttäjä- kyselyt	Viranhäl- tijoien jalkau- tuminen kentälle	Kunta- laisky- selyt	Luotta- mushen- kilöiden jalkau- tuminen kentälle	Keskuste- lupalsta interne- tissä, somesa tms.	Yhteis- suunnit- telutilai- suudet	Kunta- lais-/ kansalais- raadit tms.	Kuntalais- haastat- telut	Verkko- valtuustot	Osallistu- va budje- tointi	Kumppa- nuuspöy- dät	Palvelu- muotoilu
Ruokolahti	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Suunnit- teilla	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Suunnitteilla
Rusko	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Suunnit- teilla	Suunnit- teilla	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä
Rääkkylä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS
Salo	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	...	Ei/EOS	Kyllä
Sastamala	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Savitaipale	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä
Savonlinna	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS
Savukoski	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS
Seinäjäki	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Suunnitteilla
Siikainen	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS
Siilinjärvi	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Suunnit- teilla	Kyllä	Suunnit- teilla	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS
Simo	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Suunnit- teilla	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Suunnit- teilla	Suunnit- teilla	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä
Sipoo	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS
Siuntio	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Suunnit- teilla	Suunnit- teilla	Suunnit- teilla	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Suunnitteilla
Soini	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Suunnit- teilla	Suunnit- teilla	Suunnit- teilla	Suunnit- teilla	Kyllä	Kyllä
Somero	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS
Sonkajärvi	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS
Sotkamo	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS
Suonenjoki	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä
Sysmä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS
Säkylä	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS
Taipalsaari	Suunnit- teilla	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS
Taivalkoski	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä
Taivassalo	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS
Tampere	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Suunnit- teilla	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä
Tervo	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Tervola	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Suunnitteilla
Teuva	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Suunnit- teilla	Ei/EOS	Suunnit- teilla	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Suunnit- teilla	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Suunnitteilla

Kunta 2018	Keskustelutilaisuudet	Kuulemis-tilaisuudet	Yhdistysten ja järjestöjen kuuleminen ja yhteiskehittäminen	Asiakas-/käyttäjäkyselyt	Viranhaltijoiden jalkautuminen kentälle	Kuntalaiskyselyt	Luottamushenkilöiden jalkautuminen kentälle	Keskustelupalsta internetissä, somessa tms.	Yhteissuunnittelilaisuudet	Kuntalais-/kansalaisraadit tms.	Kuntalaishaastattelut	Verkovaltuustot	Osallistuva budjetointi	Kumppanuuspöydät	Palvelumuotoilu
Tohmajärvi	Ei/EOS	Suunnitteilla	Kyllä	Kyllä	Suunnitteilla	Ei/EOS	Suunnitteilla	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Suunnitteilla
Toivakka	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	...	...	...	Kyllä	Kyllä	Kyllä
Tornio	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS
Turku	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Suunnitteilla	Kyllä	Kyllä
Tuusniemi	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS
Tuusula	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä
Tyrnävä	Ei/EOS	Suunnitteilla	Suunnitteilla	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS
Utsjoki	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä
Vaala	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Suunnitteilla	Suunnitteilla	Suunnitteilla	Kyllä	Ei/EOS	Suunnitteilla	Suunnitteilla	Suunnitteilla
Vaasa	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Suunnitteilla	Kyllä	Suunnitteilla	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä
Valkeakoski	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS
Valtimo	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Suunnitteilla	Kyllä	Kyllä
Vantaa	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä
Varkaus	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Suunnitteilla	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä	Kyllä
Vesanto	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS
Vesilahti	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS
Veteli	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä	Kyllä	...	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS
Vihti	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS
Viitasaari	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS
Vimpeli	Suunnitteilla	Suunnitteilla	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Suunnitteilla	Kyllä	Kyllä	Suunnitteilla	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Suunnitteilla
Vöyri	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Suunnitteilla	Kyllä	Ei/EOS	Suunnitteilla	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Suunnitteilla
Ylitornio	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS
Ylivieska	Kyllä	Kyllä	Kyllä	...	...	Kyllä	...	Kyllä	...	...	...	...	...	...	...
Ylöjärvi	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Suunnitteilla	Suunnitteilla	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä
Ypäjä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Suunnitteilla	Kyllä	Suunnitteilla	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä
Ähtäri	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS

... = tieto puuttuu

Liite 3. Kunnissa käytössä olevien kuntalaisten osallistumis- ja vaikuttamistapojen yleisyys 2012 ja 2017 kuntakokoluokittain tarkasteltuna. Lukumäärät keskimäärin. (N = 191-202)

Liite 4. Manner-Suomen kunnissa käytössä olevien kuntalaisten osallistumis- ja vaikuttamistapojen yleisyys 2018 kuntakokoluokittain. Prosentilla vastanneista kunnista käytössä, N=187-194

	Alle 5 000 as.	5 000-10 000 as.	10 001-20 000 as.	20 001-50 000 as.	50 001-100 000 as.	Yli 100 000 as.	Yhteensä
Keskustelutilaisuudet	83	88	97	96	100	100	90
Kuulemistilaisuudet	82	91	94	93	100	100	90
Yhdistysten ja järjestöjen kuuleminen ja yhteiskehittäminen	88	83	94	86	100	100	89
Asiakas-/käyttäjäkyselyt	72	77	97	96	100	100	83
Viranhaltijoiden jalkautuminen kentälle	82	76	84	86	91	100	83
Kuntalaiskyselyt	66	74	91	93	100	100	79
Luottamushenkilöiden jalkautuminen kentälle	59	60	77	70	91	100	68
Keskustelupalsta internetissä, sosiaalisessa mediassa tms.	55	49	55	63	73	67	56
Yhteissuunnittelutilaisuudet	50	30	35	75	73	78	49
Palvelumuotoilu	27	36	29	44	64	89	37
Kuntalais-/kansalaisraadit tms.	17	15	32	48	82	100	31
Kuntalaishaastattelut	15	20	26	37	45	67	25
Kumppanuuspöydät	23	14	16	33	18	33	21
Verkkoalusto	9	20	16	32	64	33	21
Osallistuva budjetointi	6	9	3	19	50	44	12

Liite 5. Kuntalaisten osallistumista ja vaikuttamista kartoittavaan kyselyyn vastanneiden kuntien nostamia esimerkkejä kunnassa käyttöön otetuista uusista menetelmistä kuntalaisten osallistumisen ja vaikuttamisen edistämiseksi vuonna 2018.

Kunta	Esimerkkejä käyttöön otetuista uusista menetelmistä
Alavus	Uudet nettisivut, palautteen antaminen tehty aikaisempaa helpommaksi.
Asikkala	Kunnalla ei varsinaista keskustelupalstaa, mutta Facebook-sivulla mahdollisuus kommentoida jne. Lisäksi käytössä Kysymysvastauspalsta, jossa voi esittää kysymyksiä ja antaa tietoja puutteista tms. - viranhaltijat vastaavat. Taajaman kehittämissuunnitelman yhteydessä järjestettiin kävelyt, joiden aikana ja jälkeen kuntalaisilla oli mahdollisuus antaa kommentteja ym. Strategian valmistelun yhteydessä netissä oma sivusto, jossa julkaistiin kuntalaiskysely (kysely myös paperisena versiona saatavissa useita paikoista kunnassa), tietoja strategiatyön etenemisestä ja tarjottiin mahdollisuus kommentointiin. Samantapainen sivusto "Seinä" on suunnitteilla yläkoulun/lukion uudisrakentamisen/saneerauksen suunnittelun ja toteutuksen yhteydessä tästä syksystä alkaen.
Espoo	<p>Espoossa on valtuustokauden mittainen kehitysohjelma osallisuudesta. Ohjausryhmässä on sekä luottamushenkilöitä että viranhaltijoita. Osallisuuden kehittämisessä tehdään aktiivista yhteistyötä kaupungin sisällä ja asukkaiden kanssa.</p> <p>Osallistuva Espoo -kehitysohjelman tavoite on edistää asukkaiden, yritysten ja yhteisöjen osallistumista Espoo-tarinan mukaisesti. Päämääränä on kaikkien Espoo, kuntalaisten osallistumisen helppous, asukkaiden lähitekeminen ja omatoimisuus sekä vaikuttamisen, demokratian ja päätöksenteon kehittyminen. Kansalaistoiminta määrittelee tulevaisuuden kaupungin ja tekee Espoosta kansainvälisesti vetovoimaisen.</p> <p>Espoo-tarinassa osallisuus on esillä monella tavalla. Vision mukaan Espoo on kaupunki, jossa espoolainen voi aidosti vaikuttaa. Espoo-tarina on kirjattu osallisuuteen liittyviä tavoitteita, joista ohjelman näkökulmasta merkittävin on: "Espoon kaikki toiminta tehdään kuntalaista varten ja heidän kanssaan yhteistyössä. Lisäksi tavoitteena on edistää kokeilevaa kulttuuria sekä toteuttaa vuorovaikutteista ja modernia viestintää.</p> <p>Osallisuus on demokratian perusrakenne. Yleensä sillä tarkoitetaan tunnetta, joka syntyy niistä kokemuksista, joita ihminen saa ollessaan osallisena jossakin yhteisössä esimerkiksi asumisen, työn, harrastus- tai järjestötoiminnan kautta. Kansalaisilla on oikeus tasavertaisina osallistua ja vaikuttaa itseään koskeviin asioihin ja yhteiskunnan kehitykseen.</p> <p>Osallisuuden näkökulmasta Espoon kaupungistumisen ja kasvun tuomat suurimmat haasteet liittyvät reilun 20 000 vuosittain Espooseen muuttavan uuden asukkaan kiinnittymiseen Espooseen ja omaan asuinalueeseen. Asukasmäärä kasvaa noin 4 500 asukkaalla vuodessa. Haasteena on myös asuinalueiden eriytymisen uhka.</p> <p>Espoon paras voimavara ovat kaupunkilaiset itse. Onnistumme siinä, mihin saamme espoolaiset mukaan. Pitkän tähtäimen tavoitteena on, että Espoossa on Suomen toimivin demokratia ja osallistuvimmat kuntalaiset.</p> <p>Ohjelmalle on asetettu kolme hyötytavoitetta:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Asukkaat, yritykset ja yhteisöt osallistuvat yhteisten haasteiden ratkaisemiseen 2. Asukkaiden lähitekeminen ja omatoimisuus kukoistavat 3. Asukkaiden luottamus demokratiaan ja päätöksentekoon kasvaa. <p>Vuosi 2018 keskittyy pitkälle toimenpiteiden suunnitteluun ja valmisteluun. Vuosina 2019-2020 keskitytään toimenpiteiden toteutukseen. Kevät 2021 on loppuarvioinnin ja raportoinnin aikaa.</p> <p>Kehitysohjelman tavoitteena on tehdä ohjelmakautensa lopussa ehdotus Espoon osallisuusmallista. Mallin kokoamisessa hyödynnetään tämän kauden kehittämistyön tulosten lisäksi myös viime valtuustokauden Osallistuva Espoo -kehitysohjelman oppeja.</p>
Eurajoki	Strategian jalkauttamisen edistämiseksi kuntalaisilta on pyydetty videoklippejä heidän ajatuksistaan. Lisäksi mainostoimisto on tehnyt vastaavia eri puolilta kuntaa.
Evijärvi	Kunta on esillä SOMEssa. Evijärvi APP -hyödyntäminen
Hanko	karttapohjainen palaute järjestelmä
Hattula	Kirjastopalveluissa kokeilussa chat verkkosivuilla
Heinola	Avoimet kuntalaisraadit; kylä- ja kaupunginosa-, elinkeinoasioiden, lapsiperheiden kumppanuusverkosto
Helsinki	<p>Syksyllä 2018 käynnistetty osallistuvan budjetoinnin prosessi, tuottaa asukkaille suoran vaikutusmahdollisuuden rahavarojen käyttöön omalla asuinalueellaan. Sitova äänestystulos velvoittaa kaupungin toteuttamaan ne hanke-ehdotukset, jotka ovat saaneet eniten ääniä. Prosessia tukee sähköinen alusta, jonne kehitysideoita kerätään ja jossa niistä äänestetään. Ideoiden kehittäminen tehdään yhteistyönä.</p> <p>Lisäksi käytössä on mm. asukastilaisuudet ja asukasraadit.</p> <p>Kaupungilla on ollut jo pitkään käytössään sähköisiä osallistumisalustoja, kuten Kerrokantasi ja KerroKartalla. Olemme ottamassa käyttöön Twitter-botin.</p> <p>Pormestariimme on ilmoittanut, että avaamme maailman toimivimman kaupungin verkkoportaalini, jonka kautta kaupunkilaiset voivat toimittaa ideansa kootusti yhdessä paikassa ja suoraan kaupungin johdolle. Kaikki ideat ja palautteet luetaan ja toteuttamiskelpoisimmat myös pannaan täytäntöön - ja parhaat palkitaan.</p>

Kunta	Esimerkkejä käyttöön otetuista uusista menetelmistä
Hollola	HollolaNyt on Hollolan kunnan mobiilisovellus, jonka avulla hollolalaiset ja Hollolan kunta kehittävät yhteisiä asioita. HollolaNyt sovelluksen avulla kuntalainen pääsee antamaan mielipiteensä Hollolan kunnan palveluista ja niiden parantamisesta. HollolaNytin kautta saa myös hyödyllisiä vinkkejä ja tietoa kunnan asioista.
Hämeenlinna	Ei enää kovin uusi, mutta hyödynsimme kaupunkisuunnittelussa peliä
Ikaalinen	Talousarvion laadintaan liittynyt yleisötilaisuus
Ilomantsi	Kesätorit keskiviikkoisin ovat kuntalaisten ja matkailijoiden olohuone. kyläradiotoiminta (Radio Pogosta) kuntalaisten jutut ja haastattelu Facebookissa
Inkoo	Palautekanavat, some
Joensuu	Juuri tällä hetkellä ollaan suunnittelemassa alueellista mallia osallisuuteen. Asiaa esitellään kaupunginhallitukselle vielä ennen kesälomia ja tarkoitus on sitten syksyllä jatkaa ja päättää alueellisesta mallista. Mallin suhteen on käyty tutustumassa Lappeenrannan, Kuopion ja Tampereen osallisuusmalleihin.
Jyväskylä	Erilaisten tilaisuuksien striimaus verkkoon.
Kaarina	Aluetyöryhmien kokoonpanoa ja toiminnan tavoitteita täsmennetään kuluvan syksyn aikana. Tarkoituksena on hyödyntää aluetyöryhmiä nykyistä enemmän lähidemokratian kehittämisessä ja toteuttamisessa.
Kangasala	Keväisin hyvinvointitori, jolloin esitellään palveluja, yhdistyksiä ym. Samalla on tilaisuus muuttajille. Tapahtuma kerää vuosittain tuhansia kävijöitä.
Karjoki	Verkkosivuille on lisätty kehittämisidea-lomake, yrittäjille on järjestetty kahvitilaisuus, kunnanjohtaja on tehnyt tutustumiskierroksen kunnan yrityksiin
Kauhava	Kuntalaiset voivat tehdä kotisivujen kautta aloitteita, antaa palautetta jne. Kaupungin Facebook-sivujen kautta voi ottaa yhteyttä, tehdä esityksiä jne.
Kauniainen	Teimme ns. feissarikeikan Granipäivänä, ja kysyimme miten ja mihin asioihin kuntalaiset haluavat vaikuttaa. Kolmas kysymys oli, koetko, että sinua kuunnellaan. Kolme "feissaria" sai kahden tunnin aikana 88 vastausta.
Kaustinen	Kuntalaisfoorumeja on järjestetty, erilaisia keskustelutilaisuuksia Kaustinen150 hengessä, kuntatiedotteet, sosiaalisen median mahdollisuudet, kehittämiskoordinaattori on palkattu pitämään yhteyttä lähinnä yrityksiin jne.
Keitele	Valtuustokauden aikana kuntaan on perustettu viestintätiimi, joka on ottanut sosiaalisen median laajasti haltuun ja koulutuu koko ajan saadakseen kanavien toiminnan entistä vuorovaikutteisemmaksi. Sähköinen e-raati, kuntalaiskysely, toimii useita kertoja vuodessa. Chat ja videoyhteys on laskenut kynnystä ottaa yhteyttä kuntaan. Mökkiläistapaamiset aloitettu, suunnitteilla ensi kesälle kunnanjohtajan mökkiviikko, eli viikko jolloin kesäasukkaat voivat kutsua kunnanjohtajan kylään mökilleen keskustelemaan ajankohtaisista asioista. Kuntalaisiltoja, tupailtoja yms on herätelty uudelleen henkiin eri teemoilla.
Kontiolahti	Kuntalaisille järjestetty kilpailu kuntastrategian mukaisista konkreettisista toimista: http://www.kontiolahti.fi/strategiakilpailu
Kotka	Kaupunkistrategiaa suunnittelevat työpajat
Kuhmo	Sosiaalista mediaa on alettu hyödyntämään voimakkaasti.
Kuhmoinen	Kyläyhdistysten ja kunnan yhteiset tapaamiset
Kuopio	Uuden valtuustokauden alussa kesäkuussa 2017 perustettu Kuopion liitoskunta-alueille pitäjäraadit. Asukastupaverkoston kehittäminen
Kuusamo	Presidentinvaalien yhteydessä järjestettiin vaalipaneeli, johon kuntalaisia kutsuttiin mukaan. Digitaalisen infran kehittämiseksi kysyttiin kuntalaisilta digipalveluista ja verkon toimivuudesta. Sosiaalista mediaa kehitetty.
Kyyjärvi	Penkkikahvilat (Googleta tuolla nimellä)
Laitila	Kyselyt, viranhaltijoiden jalkautuminen tapahtumiin, kuntalaisilta, uusien kuntalaisten ilta
Lappajärvi	Kesäasukastapahtuma on järjestetty jo useiden vuosien ajan. Tilaisuudessa kesäasukkaat voivat antaa palautetta ja toiveita kunnan palveluista ja muistakin asioista. Heille myös lähetetään infoa kunnan tapahtumista.
Lappeenranta	Lappeenrannassa on jo vuodesta 2006 toteutettu Asukkaiden Lappeenranta -toimintaa, jossa on keskitytty kuntalaisten osallistumisen ja aktiivisuuden kehittämiseen ja lisäämiseen. Perustoimenpiteet ovat: 1. Asukas-yhteyshenkilön / vuorovaikutussuunnittelijan palkkaus tukemaan asukkaita 2. Alueraatitoiminta – 9 kpl 3. Asukas – ja alueneuvosto – uusi virallinen vaikuttamistoimielin 4. Kaikille asukkaille avoimet asukastilaisuudet / työpajat 5. Kansalaisraadit 6. OtaKantaa.fi -sivustoon kuuluminen ja käyttö 7. Kuntalaisaloite.fi -sivustoon kuuluminen ja käyttö 8. Kaupungin sähköinen palautejärjestelmä 9. Henkilökohtainen asiakaspalvelukeskus Winkki 10. Sähköiset asukaskyselyt / muut kyselyt, myös paperisina täytettävät 11. Käyttäjädemokratia / Osallistava budjetointi – kirjattu strategiaan 12. Kuntalaiset keskiöön -hankkeeseen sitoutuminen ja toteutus 13. Nuorten ja lasten valtuustot, vanhus- ja vammaisneuvostot 14. Museon, kirjaston ja teatterin omat asiakasraadit

Kunta	Esimerkkejä käyttöön otetuista uusista menetelmistä
Lappeenranta (jatkuu)	Uusin osallistamisen ja vaikuttamisen tapa liittyy strategian jalkauttamiseen ja toteuttamiseen - asukkailla on mahdollisuus esittää kohteita / tehdä investointiehdotuksia strategiaan liittyvistä toimenpiteistä. Lisäksi vuoden 2018 on tarkoitus ottaa käyttöön sähköiset osallistamistavat koskien strategian viemistä lähelle asukasta - asukkailla mahdollisuus ideoita / esittää ajatuksia, miten strategiaa tulisi toteuttaa. (tarkemmalla tasolla kuin edellä mainittu) Kaupunkisuunnittelun (kaavoitus) osalta voidaan mainita tilaisuudet, joihin mennään tyhjän kartan kanssa eli asukkaat saavat ennen suunnittelijoita luoda kohteet kartalle.
Lapua	ota kantaa.fi kuntalaisaloite.fi
Laukaa	Viimeisimpänä on herätetty henkiin kunnan ja järjestöjen välistä keskustelutilaisuutta
Lempäälä	Kunta on lanseerannut osallistavat valiokunnat, joiden ”kokouksiin” pääsevät osallistumaan kuntalaiset, yhteistyökumppanit ja kolmannen sektorin toimijat. Lisäksi kunta on panostanut palvelumuotoiluun palkkaamalla palvelumuotoilijan.
Liminka	Mobiili osallistamistyökalu
Liperi	Yhteistyötä tehdään järjestöjen, yhdistysten, seurakuntien, kuntalaisten kanssa; yhteiset tapaamiset säännöllisesti Osallistava budjetointi: - viime vuonna avoin nettikysely kuntalaisille kolmesta aihealueesta: kouluruokailu, perheiden yksinäisyys, matalan kynnyksen liikuntaharrastukset. Vastauksia tuli yli 100 ja tuli hyviä kehittämissuhteita! Ensi vuodelle suunnitteilla mm. nuorille annetaan tietty eurosumma ja he saavat suunnitella uusien omien tilojen sisustuksen ja maalata sitä yms. Kylille annetaan tietty eurosumma, jonka he saavat käyttää oman kylän kehittämiseen; ajatuksena, että he itse yhdessä tekevät parannus- ja kehittämistyötä. Ikäihmisten-, vammais- ja nuorisoneuvostoille annetaan vuosittain eurosumma, jolla he voivat suunnitella toimintaa omalle kohderyhmälleen.
Muhos	Kuntastrategian valmisteluvaiheessa kannanotot tilaisuuksissa ja netissä
Muurame	Viime aikoina kuntalaiskeskusteluja, kokemukset hiukan kyseenalaisia niiden päätöksentekoa populisoivasta vaikutuksesta
Naantali	Facebook, Instagram ja strategian laadinnassa kokeiltiin pelisovellusta. Lisäksi ”kysymystori” kaupungin nettisivuilla.
Nivala	Kuntalaiskuulemiset: on järjestetty esim. hyvinvointikertomukseen liittyen painopistealueiden määrittelyssä
Nokia	Keväällä 2018 asetettu kuntalaisten osallistamisen ja vaikuttamisen valtuustotiimi, joka rohkaisee kuntalaisia innostumaan ja osallistumaan kaupungin asioihin
Nurmijärvi	Taajamittaisten kylä-iltojen sisältöä on muutettu toritapahtuman suuntaan ja palaute on ollut hyvää. Osallistuva budjetointi ollut toista vuotta ja siitäkin on saatu hyviä kokemuksia.
Närpiö	Webbenkäter.
Oulainen	Webropol-sovelluksen hankkiminen, jolla kuntalaisia voidaan osallistaa erilaisten kyselyiden kautta.
Oulu	Oulun avoimen hallinnon toimintasuunnitelma ja toimenpiteet vuosille 2018-19, yksi osa-alue kaikkien osallisuus mm. Mobiilisovellukset osallisuuskäyttöön. Facebook-chat -keskustelu. Lasten ja nuorten kaupunkikokous. Nuorten vaikuttajapäivä
Parkano	Elokuulle on suunnitteilla torivaltuusto, jota ennen pidämme kuntalaisten kyselytunnin valtuustolle. Kuntaliiton innostamana tarkoituksenamme on luoda kaupungin nettisivuille myös oma kuukausittainen ”kuntapulssi”.
Pello	Olemme järjestäneet ns. ”puistoparlamentteja”, joihin kuntalaiset ovat ennakkoon voineet jättää kysymyksiä ja pohdintoja eri puolille kuntaa levitettyihin aloitelaatikoihin. Perinteisille markkinoille on pystytetty kuntatelta, jossa kuntalaisilla on mahdollisuus tavata johtavia viranhaltijoita ja luottamushenkilöitä
Petäjävesi	Kunnan strategian uudistamisen yhteydessä kommentteja kerättiin kuntalaisilta/kunnassa vierailevilta strategialakanoin, eli julkisiin paikkoihin jaettiin julisteita, joihin kuntalaiset saivat kirjoittaa vastauksiaan/kommenttejaan.
Pieksämäki	Kumppanuuspöydät kylien kanssa.
Pihtipudas	Kotisivuille on linkitetty/laitettu asioita joihin kuntalaiset pystyvät vaikuttamaan
Pirkkala	Ideapuu
Polvijärvi	Kuntalaistilaisuudet noin kolmen kuukauden välein, sosiaalisen median ja verkkosivujen hyödyntäminen, yhteistyö median kanssa.
Pori	Porin kaupunki on tehnyt uuden osallisuus- ja vuorovaikutusmallin: https://www.pori.fi/osallistu (kaupunginhallituksen hyväksymä) Lisäksi olemme mukana Sitran Erätauko-hankkeessa, jonka tiimoilta olemme järjestäneet dialogeja ja järjestämme niitä jatkossa enenevässä määrin.
Pudasjärvi	Kesän markkinoilla kaupungin teltta, jossa mukana poliittisia päättäjiä ja virkamiehiä
Punkalaidun	Johtoryhmä on jalkautunut toripäivänä torille. Tästä tullut hyvää palautetta, että helpompi tulla puhumaan asioista.
Puumala	Pop-up -työpaja kuntastrategian valmistelussa.
Raahe	Lähidemokratiahallitus
Rautalampi	Valtuuston kokouksien striimaus.
Rautjärvi	avoimien ovien päivänä asiakaskysely; Mitä tekisit 25.000 € kunnassamme
Riihimäki	Suunnitelmissa valtuustokokouksien videointi Youtubeen

Kunta	Esimerkkejä käyttöön otetuista uusista menetelmistä
Rovaniemi	Osallisuus ja vaikuttaminen on linjattu ja läpäisevät teema Rovaniemi 2025 kaupunkistrategiassa (Kv 11.12.2017 § 159) Osallisuus, vaikuttaminen ja yhteisöllisyys vahvasti sisällä hyvinvointikertomuksessa/hyvinvointisuunnitelmassa (Kv 11.12.2017 § 161)
Rusko	Keskustelu- ja kuulemistilaisuudet + käyttäjäkyselyt
Rääkkylä	Kuntalaisillat
Savitaipale	Kunnanjohtaja Kimmon kahvit kuukauden viimeinen perjantai, avoin tilaisuus kuntalaisille
Seinäjoki	Kansalaisraadit kaksi kertaa vuodessa. Elinvoima- ja kilpailukyvyyn toimialalle palkattu vuorovaikutussuunnittelija.
Soini	Hyödynämme monipuolisesti erilaisia foorumeita niin sähköisesti kuin livenä.
Suonenjoki	Verkkokyselyt kotisivuilla.
Säkylä	Pyrimme kertomaan avoimesti asioista jo valmisteluvaiheessa. Kunnan henkilöstö käy avointa vuoropuhelua asukkaiden kanssa. Noin 7000 asukkaan kunnassa vuoropuhelu on osa päivittäistä työn tekoa.
Taipalsaari	Valtuustokauden alusta lähtien meillä on toiminut kunnanhallituksen yhteisöllisyystyöryhmä. Tarkoituksena on osallistaa eri tahoja tapahtumiin, hankintoihin, innovointiin, viestintään yms.
Taivalkoski	Palautteen antaminen verkkosivuilla.
Tampere	Avoimet alueverkostot, joita tukee aluekoordinaattori, alueraha 5000 €/alue
Tervo	E-Maaseutu -hankkeeseen liittyvä e-raati kokeilu on ollut hyvä mielipiteiden kysymisessä, vaikuttamistoimielimet nimettiin ja tehtävät määriteltiin hallintosäätöön, kouluverkko selvitys tehdään kuntalaisia osallistaen ko. tutkimuksen tulosten mukaisesti, kuntastrategiaan päivitetään "osallistuva-osallistava", toimielinten esityslistat ja pöytäkirjat julkisilta osin ovat kunnan netti-sivuilla, naapurikuntien kanssa yhteinen virtuaalikirjasto palvelee kuntalaisia osallistaen ja tarjoaa uudenlaisen vaikuttamiskanavan chat-toimintoinen. Sama Chat-asiointipalvelu on kunnassa.
Toivakka	Sosiaalinen media, palautteen antamismahdollisuus kunnan www-sivujen kautta, suorat keskusteluyhteydet viranhaltijoiden kanssa, joka perjantai Toivakkatalolla (kunnanvirasto) kansalaisten tapahtuma: seurat, järjestöt, koululaiset, yhdistykset yms. ovat vuorotellen keräämässä toimintaansa rahaa ja tapaamassa toisiaan sekä kunnan työntekijöitä järjestäen tarjoilua. Kunta kustantaa kahvit, vierailija tuo tarjottavat ja kerää niiden tuoton toimintaansa. Kunta on myös antanut vanhan kunnantalon järjestöjen käyttöön ilmaiseksi. Järjestöt kokoontuvat ao. tiloissa sekä järjestävät erilaisia tilaisuuksia. Myös uusi Toivakkatalo on iltaisin ilmaiseksi kuntalaisten tilaisuuksien käytössä.
Turku	Olemme ottamassa käyttöön Kerro kantasi-palvelun. Kaupunginjohtaja vieraillee suunnitellusti kaupungin eri asuinalueilla "Kaupunginjohtaja kylässä" -teemalla.
Tuusniemi	kesätuusniemeläisiä kannustetaan vastaamaan kuntalaiskyselyihin, kesä tapahtumassa on kunnanjohtajan kahvitilaisuus kesäasukkaille
Tuusula	Tuusulassa siirryttiin pormestarimalliin 6/2017 ja sen myötä Tuusulassa on tehty paljon töitä asukkaiden osallisuuden edistämiseksi. Meille on rakennettu oma osallisuusmalli ja otettu käyttöön osallisuuspelejä, jolla osallisuusasioita työstetään yhdessä henkilöstön, luottamushenkilöiden ja kuntalaisten kanssa. Olemme kesällä 2017 palkanneet Yhteisömanagerin edistämään asukasaktiivisuutta ja kesäksi 2018 palkkasimme yhteisöpuutarhurin. Perustimme 6/2017 viisi kaikille avointa alueellista kehittämisverkostoa, joiden tehtävänä on lähidemokratian edistäminen, asukkaiden omaehtoisen tekemisen mahdollistaminen ja yhdessä tekeminen. Olemme ottaneet käyttöön osallistuvan budjetoinnin ja sähköisen alustan sen toteuttamiseen. Kesällä 2018 käytössämme on myös kahvilaksi sisustettu joukkobussi, joka omalta osaltaan edistää yhteisöllisyyttä rullaamalla paikalle sinne, missä sitä eniten tarvitaan. Tuusulassa on hyödynnetty palvelumuotoilua vuodesta 2015 ja asiakaslähtöistä yhteiskehittämistä tehdään yhä enemmän. Yhteistyötä yhdistysten suuntaan on tiivistetty ja syksyllä 2018 tullaan laatimaan vapaaehtoistoiminnan selvitys. Suurimmat haasteet osallisuuden edistämiseksi liittyvät resursointiin.
Utsjoki	Valtuuston kokousten striimaus.
Vaala	Toimijatapaamiset, kyselyt, koetun hyvinvointitiedon keruu suoraan kuntalaisilta ja työntekijöiden kautta, kuntalaistilaisuudet
Vaasa	Osallistuvan budjetoinnin kokeilu nuorisotyössä. Toimialojen rajat ylittävät yhdessä järjestetyt asukas- ja kuulemisillat esim. uuden asuntoalueen suunnittelussa (kaavoitus+kulttuuritoimi). Asukaskuulemisten ja -ideoinnin kautta toteutettu puutarhajuhla Garden Fest.
Valtimo	Sosiaalinen media, kesäsomettajat,
Vantaa	Kattava kuvaus menetelmistä löytyy Osallistuva Vantaa -mallista.

Kunta	Esimerkkejä käyttöön otetuista uusista menetelmistä
Varkaus	<p>Varkaudessa aloitettiin 10/2017 kansalaistoiminnan ohjelman valmistelu. Ohjelmaan sisältyy laaja kattaus erilaisia kanavia osallisuuden ja vaikuttamisen työkaluiksi.</p> <p>Osallisuuskanavat perustuvat aitoon vuorovaikutukseen asukkaiden ja kaupungin henkilöstön sekä asukkaiden ja päättäjien välillä.</p> <p>Käytössä on muun muassa kumppanuuspöytiä, asiakasraateja (myös sähköinen eRaati 11/2018) sekä Osallistu oikeesti –asukastilaisuuksia. Kaupungilla on käytössä osallistuvan budjetoinnin välineenä sähköinen eBudjetti sekä kahdelle eri kohderyhmälle suunnattu osallistuvan budjetoinnin kokeilu ”Huaveitten hautomo”.</p> <p>Kaupunki on myös testannut Idealeiriä, joka on pitkäkestoinen (2 vk) asukkaiden ja kaupungin henkilöstön ja päättäjien vuorovaikutteinen kohtaamis- ja kehittämissaikka. Leiriltä lähetetään FB-livellä lähetystyöskä saavutettavuuden parantamiseksi.</p> <p>Osallisuuskanavissa rohkaistaan niin virkamiehiä kuin päättäjiä tapaamaan kaupunkilaisia arjesta poikkeaviin paikkoihin. Kaa-voittajat tulevat vaikka kotiisi kertomaan ajankohtaisista kaupunkisuunnitelmista ja päättäjät puolestaan kutsuvat kaupunkilaisia omiin harrastuksiinsa.</p> <p>Päätöksentekoaikaa hallituksen tai lautakunnan voi toivoa kaupungintalon ulkopuoliseen tilaan ja kokouksen yhteyteen voidaan järjestää asukastapaaminen.</p> <p>Kehittämistyökaluna on Warkaus Battle –jossa ratkaistaan joukkueiden kesken paras idea esillä olevan ongelman ratkaisemiseksi.</p> <p>Varkaus on ottanut vuonna 2016 käyttöön Osallistu oikeesti! –sloganin, joka on aktiivisessa käytössä. Sloganin nähdessään kuntalaiset tietävät, että kaupunki kutsuu asukkaita koolle tärkeän asian äärellä.</p>
Vesanto	<p>Netti-sivujen uudistaminen Facebook-sivujen käyttöönotto</p>
Vihti	<p>Vihdin kunta on vuonna 2018 ottanut käyttöön osallistuvan budjetoinnin. Lakisääteiset neuvostot toimivat myös hyvin aktiivisesti ja mm. nuorisofoorumilla on pitkät perinteet.</p>
Viitasaari	<p>Kehitämme kaupungin, seurakunnan ja paikallislehden kanssa alueemme yhteisöllisyyttä ja nyt olemme osana VM:n digikuntakokeilua ottamassa käyttöön verkkopalvelun vapaaehtoistyöstä kiinnostuneiden kuntalaisten ja vapaaehtoistyötä tarjoavien kaupungin ja seurakunnan vanhus- ja vammaispalveluyksiköiden sekä lapsityön kohtaamisen järjestämiseksi digitaalisella tasolla ja vapaaehtoistyön koordinoimiseksi. Näin pystymme osallistamaan kuntalaisia aikaisempaa tehokkaammin ja estämään syrjäytymistä paikallisyhteisöstä (sekä auttajat että autettavat) ja myös omat työyksikömmme saavat kipeästi kaipaamaansa apua. Hanke on alkanut 1.10.2018 ja kestää 28.2.2019 saakka.</p>
Vimpeli	<p>Asiakaspalautteen käsittelyn kehittäminen= kaikki kirjallisesti ja nimellä jätetyt asiakaspalautteen käsitellään toimielimen kokouksessa. Valtuuston kokousten kuvaaminen ja lähettäminen suorina verkossa.</p>
Vöyri	<p>Café Vörä i olika kommundelar. Användes bland annat av uppgörande av kommunstrategi.</p>
Ylöjärvi	<p>Edellä mainittujen lisäksi mm. kuntalaisten ideakilpailut. Ylipäättään asioiden valmistelussa ja suunnittelussa on havaittavissa, että osallistumis- ja osallisuusnäkökulman huomioimista on saatu vahvistettua, vaikka työ tällä saralla ei toki koskaan tule loppumaan.</p>
Ypäjä	<p>Sosiaalinen media ja avoimet keskustelutilaisuudet ajankohtaisista kunnan asioista</p>
Ähtäri	<p>Sähköiset kyselyt</p>

Liite 6. Kuntien tarjoamien palautteenantotapojen yleisyys Kuntaliiton 2018* kyselyyn vastanneissa kunnissa. (N= 195)

Kunta 2018	Henkilö-kohtainen suora palaute	Palaute sähköpostilla	Palaute kunnan internet-sivujen kautta	Palaute sosiaalisen median kautta	Palaute chat-palvelun tms. kautta	Aloite-laatikko	Paikallis-radio	Paikallis-/aluelehtien yleisönosastot, tekstiviestipalstat	Vetoomukset, adressit
Akaa	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Alavieska	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Alavus	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä	Kyllä
Asikkala	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä	Kyllä
Askola	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Enonkoski	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä
Espoo	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä
Eurajoki	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Evijärvi	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Forssa	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Haapajärvi	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	...	Kyllä	...	Kyllä	...
Haapavesi	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Hailuoto	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS
Hamina	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	...	...	...	Kyllä	Kyllä
Hanko	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä
Harjavalta	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä
Hartola	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä	Kyllä
Hattula	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS
Heinola	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	...	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Helsinki	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä
Hirvensalmi	Kyllä	Kyllä	Kyllä	...	...	...	...	...	Kyllä
Hollola	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Huittinen	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Hämeenkyrö	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS
Hämeenlinna	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	...	...	...	Kyllä	...
Ii	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Ikaalinen	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Ilomantsi	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä
Imatra	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	...	...	...	Kyllä	Kyllä
Inari	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä	Kyllä
Inkoo	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä
Isojoki	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Joensuu	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä
Juupajoki	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS
Juva	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Jyväskylä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä
Kaarina	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä
Kaavi	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Kajaani	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Kalajoki	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Kangasala	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä	Kyllä
Kankaanpää	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Kannus	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Karjajoki	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS

* Kuntaliiton kysely kuntalaisten osallistumisesta ja vaikuttamisesta valtuustokaudella 2017-2021. Kyselyn vastaamisajankohta vaihtelee kesäkuusta 2018 tammikuulle 2019.

Kunta 2018	Henkilö-kohtainen suora palaute	Palaute sähköpostilla	Palaute kunnan internet-sivujen kautta	Palaute sosiaalisen median kautta	Palaute chat-palvelun tms. kautta	Aloite-laatikko	Paikallis-radio	Paikallis-/ aluelehtien yleisönosastot, tekstiviestipalstat	Vetoomukset, adressit
Karkkila	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Karvia	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS
Kaskinen	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä
Kauhava	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Kauniainen	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Kaustinen	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Keitele	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	...	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Kemijärvi	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Keminmaa	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä
Kemiönsaari	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä	Kyllä
Kempele	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Kerava	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Keuruu	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Kinnula	Kyllä	Kyllä	Kyllä	...	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Kitee	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä	Kyllä
Kiuruvesi	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä	Kyllä
Kivijärvi	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS
Kokkola	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Konnevesi	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Kontiolahti	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS
Kotka	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Kouvola	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Kuhmo	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Kuhmoinen	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Kuopio	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Kurikka	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä	Kyllä
Kuusamo	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Kyyjärvi	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS
Kärkölä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS
Lahti	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Laitila	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Lapinlahti	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS
Lappajärvi	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Lappeenranta	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä
Lapua	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Laukaa	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä
Lemi	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä
Lempäälä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Leppävirta	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä
Lestijärvi	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS
Lieksa	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Lieto	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Liminka	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Liperi	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä	Kyllä
Loimaa	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä
Loviisa	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Luhanka	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS
Luumäki	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä
Masku	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä
Mikkeli	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä

Kunta 2018	Henkilö-kohtainen suora palaute	Palaute sähköpostilla	Palaute kunnan internet-sivujen kautta	Palaute sosiaalisen median kautta	Palaute chat-palvelun tms. kautta	Aloite-laatikko	Paikallis-radio	Paikallis-/ aluelehtien yleisönosastot, tekstiviestipalstat	Vetoomukset, adressit
Muhos	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Muonio	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä
Mustasaari	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä
Muurame	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä
Mynämäki	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Myrskylä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS
Mäntsälä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Mäntyharju	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Naantali	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Nakkila	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS
Nivala	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä
Nokia	Kyllä	Kyllä	Kyllä	...	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Nurmes	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Nurmijärvi	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä
Närpiö	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS
Orimattila	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Orivesi	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä
Oulainen	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS
Oulu	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä
Paimio	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä
Paltamo	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS
Parkano	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Pedersören kunta	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Pello	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä
Petäjävesi	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS
Pieksämäki	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Pihtipudas	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Pirkkala	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Polvijärvi	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS
Pori	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä
Pudasjärvi	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	...	Kyllä
Punkalaidun	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS
Puumala	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Pyhäjoki	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä
Pyhäntä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Pöytyä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Raahe	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä
Raasepori	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä	Kyllä
Raisio	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Ranua	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Rauma	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä
Rautalampi	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Rautavaara	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä
Rautjärvi	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Riihimäki	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Ristijärvi	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS
Rovaniemi	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Ruokolahti	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä
Rusko	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä

Kunta 2018	Henkilö- kohtainen suora palaute	Palaute sähkö- postilla	Palaute kunnan internet- sivujen kautta	Palaute sosiaalisen median kautta	Palaute chat- palvelun ms. kautta	Aloite- laatikko	Paikallis- radio	Paikallis-/ aluelehtien yleisöno- sas- tot, teksti- viestipalstat	Vetoomukset, adressit
Rääkkylä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä
Salo	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Sastamala	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä
Savitaipale	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä
Savonlinna	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä
Savukoski	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Seinäjoki	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä	Kyllä
Siikainen	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS
Siilinjärvi	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Simo	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä	Kyllä
Sipoo	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä
Siuntio	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä
Soini	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä
Somero	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Sonkajärvi	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Sotkamo	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä
Suonenjoki	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Sysmä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Säkylä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Taipalsaari	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Taivalkoski	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä
Taivassalo	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Tampere	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Tervo	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Tervola	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS
Teuva	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS
Tohmajärvi	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Toivakka	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	...	Kyllä	...	Kyllä	Kyllä
Tornio	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä
Turku	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Tuusniemi	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS
Tuusula	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	...	Kyllä	Kyllä
Tyrnävä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Utsjoki	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä
Vaala	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä
Vaasa	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä
Valkeakoski	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä
Valtimo	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Vantaa	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä
Varkaus	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä
Vesanto	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Vesilahti	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Veteli	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS
Vihtti	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Viitasaari	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Vimpeli	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä
Vöyri	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä
Ylitornio	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS
Ylivieska	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	...	...	...	...	Kyllä
Ylöjärvi	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Ypäjä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Kyllä	Kyllä
Ähtäri	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS	Ei/EOS

Liite 7. Manner-Suomen kunnissa käytössä olevien kuntalaisten palautteenantotapojen yleisyys 2017 kuntakokoluokittain. %:lla vastanneista kunnista käytössä, N = 186–194.

	Alle 5 000 as.	5 000– 10 000 as.	10 001– 20 000 as.	20 001– 50 000 as.	50 001– 100 000 as.	Yli 100 000 as.	Yhteensä
Henkilökohtainen suora palaute	100	100	100	100	100	100	100
Palaute sähköpostilla	100	100	100	100	100	100	100
Palaute kunnan internet-sivujen kautta	84	89	100	96	100	100	91
Palaute sosiaalisen median kautta	86	94	91	93	100	100	91
Vetoomukset, adressit	70	85	94	100	100	100	85
Paikallis-/aluelehtien yleisönosastot, tekstiviestipalstat	65	72	81	86	73	67	73
Aloitelaatikko	45	43	55	58	60	56	49
Palaute chat-palvelun tms. kautta	11	17	23	31	20	60	20
Paikallisradio	15	15	19	36	30	22	20

Liite 8. Tietoa kuntalais- ja valtuustoaloitteista kunnittain vuosina 2015–2017. Tiedot perustuvat kuntien antamiin kyselyvastauksiin.

Kunta	Kuntalaisaloitteet, lkm			Onko tehty 2015-2017 kuntalaisaloitteita, joissa aloitteiden tekijöinä ollut väh. 2 % kunnan äänioikeutetuista asukkaista?	% kuntalaisaloitteista 2013-2017 johtanut konkr. toimenpiteisiin (arvio)	Onko sähkökuntalaisaloitepalvelu?	Valtuustoaloitteet, lkm			% valtuustoaloitteista 2013-2017 johtanut konkr. toimenpiteisiin (arvio)
	2015	2016	2017				2015	2016	2017	
Akaa	..	..	..	kyllä	..	kyllä	..	..	..	..
Alavieska	0	1	2	ei	10	ei	0	3	4	20
Alavus	2	2	2	ei	50	kyllä	5	4	3	40
Asikkala	..	..	..	..	..	kyllä	..	..	..	..
Askola	2	0	0	kyllä	25	kyllä	15	18	20	25
Enonkoski	2	0	1	ei	66	ei	0	0	0	0
Espoo	122	104	92	ei	50	kyllä	21	31	44	50
Eurajoki	17	12	32	kyllä	20	kyllä	11	18	16	50
Evijärvi	1	2	..	ei	50	ei	1	4	3	50
Forssa	2	1	2	kyllä	50	kyllä	8	14	31	50
Haapajärvi	1	1	2	ei	..	kyllä	7	8	9	30
Haapavesi	3	2	2	ei	50	kyllä	20	20	20	30
Hailuoto			0	ei	..	ei	..	..	7	10
Hamina	0	0	0	ei	0	kyllä	25	25	30	30
Hanko	6	6	7	ei	10	ei	5	2	14	50
Harjavalta	2	2	2	kyllä	90	kyllä	1	3	11	65
Hartola	1	1	2	ei	30	kyllä	2	2	3	70
Hattula	10	10	10	ei	20	kyllä	15	15	12	25
Heinola	9	8	7	ei	4	kyllä	18	14	17	..
Helsinki	21	30	31	kyllä	..	kyllä	95	93	105	..
Hirvensalmi	0	0	0	kyllä	..	ei	4	3	4	30
Hollola	10	7	8	kyllä	55	kyllä	5	11	5	51
Huittinen	0	3	0	ei	100	kyllä	1	1	1	33
Hämeenkyrö			1	ei	0	kyllä	6	6	7	80
Hämeenlinna	16	10	10	ei	20	kyllä	6	15	15	20
Ii	4	5	7	ei	33	kyllä	1	6	11	33
Ikaalinen	0	0	0	ei	..	kyllä	5	4	5	50
Ilomantsi	9	10	7	ei	20	kyllä	6	1	7	25
Imatra	14	6	15	ei	90	kyllä	4	8	16	71
Inari	1	1	1	ei	10	kyllä	5	8	8	30
Inkoo			..	kyllä	..	kyllä	4	7	7	60
Isojoki	-	-	..	ei	..	ei	..	..	2	50
Joensuu	10	14	15	ei	..	ei	11	8	24	..
Juupajoki	0	0	0	ei	..	kyllä	0	0	0	..
Juva	0	0	0	ei	..	ei	3	5	5	30
Jyväskylän	22	28	16	kyllä	..	kyllä	19	24	41	..
Kaarina	13	7	12	ei	10	kyllä	17	28	73	30
Kaavi			..	ei	80	ei	..	..	..	80
Kajaani	11	3	9	ei	50	ei	7	8	9	25
Kalajoki	2	6	9	ei	20	kyllä	5	7	16	40
Kangasala	5	0	3	kyllä	0	kyllä	3	9	14	20
Kankaanpää	0	4	3	ei	0	kyllä	0	0	1	0
Kannus	7	1	0	ei	70	kyllä	17	26	35	70
Karjajoki	0	0	2	ei	50	ei	0	3	2	90
Karkkila	..	..	..	ei	90	kyllä	..	..	12	90

Kunta	Kuntalaisaloitteet, lkm			Onko tehty 2015-2017 kuntalaisaloitteita, joissa aloitteiden tekijöinä ollut väh. 2 % kunnan äänioikeutetuista asukkaista?	% kuntalaisaloitteista 2013-2017 johtanut konkr. toimenpiteisiin (arvio)	Onko sähk. kuntalaisaloitepalvelu?	Valtuustoaloitteet, lkm			% valtuustoaloitteista 2013-2017 johtanut konkr. toimenpiteisiin (arvio)
	2015	2016	2017				2015	2016	2017	
Karvia	1	0	0	ei	100	kyllä	5	2	8	100
Kaskinen	0	1	0	ei	100	kyllä	0	0	2	50
Kauhava	5	2	3	ei	..	kyllä	15	7	15	40
Kauniainen	11	18	12	kyllä	60	kyllä	12	10	18	60
Kaustinen	5	3	6	ei	90	ei	3	3	8	85
Keitele	4	2	0	ei	75	ei	1	7	1	75
Kemijärvi	4	5	5	ei	22	kyllä	4	8	11	42
Keminmaa	2	2	3	ei	75	kyllä	30	28	33	65
Kemiönsaari	3	3	5	kyllä	30	kyllä	5	5	5	30
Kempele	23	18	13	ei	50	kyllä	14	11	29	30
Kerava	3	1	3	kyllä	..	kyllä	5	12	24	..
Keuruu	..	..	..	ei	60	kyllä	14	9	9	60
Kinnula	5	5	6	kyllä	70	kyllä	6	7	7	70
Kitee	1	1	2	ei	0	kyllä	4	6	8	50
Kiuruvesi	2	1	7	ei	70	ei	0	1	1	80
Kivijärvi	2	1	1	ei	90	kyllä	0	0	1	90
Kokkola	15	16	10	ei	15	kyllä	9	8	17	20
Konnevesi	0	0	0	ei	..	ei	0	0	1	..
Kontiolahdi	0	0	0	ei	..	kyllä	11	8	16	20
Kotka	6	5	5	ei	10	kyllä	27	27	31	50
Kouvola	20	18	57	kyllä	50	kyllä	18	10	22	20
Kuhmo	2	2	3	kyllä	50	ei	6	6	8	50
Kuhmoinen	0	0	1	kyllä	..	ei	2	3	3	100
Kuopio	41	18	18	ei	75	kyllä	16	13	27	..
Kurikka	1	2	3	ei	40	ei	9	12	8	60
Kuusamo	18	20	16	ei	39	kyllä	15	28	14	23
Kyyjärvi	0	0	0	ei	..	ei	1	1	1	30
Kärkölä	2	2	2	kyllä	50	kyllä	15	14	29	40
Lahti	8	15	10	ei	20	kyllä	11	16	26	30
Laitila	0	0	0	ei	..	ei	13	9	24	..
Lapinlahti	5	7	10	ei	60	ei	3	2	6	30
Lappajärvi	1	0	0	ei	0	kyllä	3	2	3	80
Lappeenranta	29	23	21	kyllä	37	kyllä	10	14	18	45
Lapua	4	2	3	ei	..	kyllä	7	9	8	..
Laukaa	3	7	8	ei	25	kyllä	5	10	15	50
Lemi	0	1	1	ei	50	kyllä	5	4	6	60
Lempäälä	8	14	4	ei	40	kyllä	6	3	9	70
Leppävirta	0	1	1	kyllä	0	kyllä	4	4	20	10
Lestijärvi	0	1	1	ei	50	ei	0	1	1	50
Lieksa	8	13	10	ei	40	ei	7	4	11	40
Lieto	2	2	0	ei	100	ei	9	12	3	15
Liminka	..	..	..	ei	50	kyllä	..	..	..	40
Liperi	2	0	5	ei	50	kyllä	2	5	6	50
Loimaa	1	3	8	ei	50	kyllä	9	14	34	70
Loviisa	0	3	0	ei	20	kyllä	18	10	13	50
Luhanka	0	0	0	ei	0	ei	..	..	..	..
Luumäki	0	0	0	ei	80	ei	0	0	1	..

Kunta	Kuntalaisaloitteet, lkm			Onko tehty 2015-2017 kuntalaisaloitteita, joissa aloitteiden tekijöinä ollut väh. 2 % kunnan äänioikeutetuista asukkaista?	% kuntalaisaloitteista 2013-2017 johtanut konkr. toimenpiteisiin (arvio)	Onko sähk. kuntalaisaloitepalvelu?	Valtuustoaloitteet, lkm			% valtuustoaloitteista 2013-2017 johtanut konkr. toimenpiteisiin (arvio)
	2015	2016	2017				2015	2016	2017	
Masku	2	1	3	ei	100	kyllä	5	1	4	70
Mikkeli	10	19	27	ei	45	kyllä	8	24	24	30
Muhos	0	0	1	ei	100	kyllä	8	10	6	45
Muonio	0	1	1	ei	5-10	kyllä	0	1	2	10
Mustasaari	9	2	6	kyllä	50	kyllä	6	8	22	65
Muurame	0	35	2	kyllä	5	ei	0	7	3	50
Mynämäki	5	1	0	ei	20	kyllä	7	5	6	90
Myrskylä	0	1	0	ei	0	ei	0	3	3	20
Mäntsälä	3	4	3	kyllä	50	kyllä	10	8	14	50
Mäntyharju	3	5	6	ei	30	kyllä	6	6	13	25
Naantali	6	15	4	ei	40	ei	15	25	24	60
Nakkila	3	1	0	ei	..	kyllä	17	16	22	5
Nivala	3	3	3	ei	40	kyllä	7	7	18	60
Nokia	20	15	20	ei	20	ei	12	18	18	35
Nurmes	2	5	3	ei	25	kyllä	1	5	5	40
Nurmijärvi	4	4	3	ei	50	kyllä	3	9	29	70
Närpiö	5	5	5	ei	50	kyllä	..	..	16	..
Orimattila	..	..	..	ei	..	ei	..	..	..	50
Orivesi	5	4	1	ei	..	kyllä	9	4	11	..
Oulainen	1	3	2	ei	70	kyllä	2	1	8	60
Oulu	146	127	98	ei	10-15	kyllä	78	73	91	15-20
Paimio	3	6	2	ei	65	kyllä	9	9	17	43
Paltamo	7	2	4	ei	50	kyllä	0	0	0	..
Parkano	3	1	5	ei	80	kyllä	4	7	9	85
Pedersören kunta	0	0	1	kyllä	..	kyllä	6	3	11	65
Pello	0	0	1	..	0	..	6	9	8	45
Petäjävesi	1	1	4	ei	50	kyllä	3	4	3	50
Pieksämäki	2	1	3	ei	60	kyllä	18	9	25	60
Pihtipudas	3	4	6	ei	75	kyllä	4	8	17	75
Pirkkala	2	6	6	ei	..	kyllä	3	7	16	20
Polvijärvi	1	1	3	ei	100	ei	10	11	13	20
Pori	23	25	15	ei	30	kyllä	14	25	33	30
Pudasjärvi	4	1	9	ei	50	kyllä	0	0	4	25
Punkalaidun	2	2	2	ei	70	kyllä	0	0	1	50
Puumala	2	2	3	ei	72	kyllä	0	0	3	86
Pyhäjoki	1	5	2	ei	10	ei	4	7	5	80
Pyhäntä	1	0	3	ei	25	kyllä	0	1	1	67
Pöytyä	5	4	10	kyllä	50	kyllä	4	3	11	40
Raahe	6	2	10	kyllä	23	kyllä	52	63	52	10
Raasepori	6	3	4	kyllä	25	kyllä	10	14	12	25
Raisio	1	0	3	ei	..	kyllä	16	13	40	..
Ranua	3	2	1	ei	80	kyllä	1	0	1	50
Rauma	3	3	1	ei	40	kyllä	4	8	10	60
Rautalampi	1-5	1-5	0	ei	50	kyllä	..	..	..	50-60
Rautavaara	20	20	20	ei	50	ei	7	7	7	50
Rautjärvi	1	1	4	ei	30	kyllä	1	3	9	20

Kunta	Kuntalaisaloitteet, lkm			Onko tehty 2015-2017 kuntalaisaloitteita, joissa aloitteiden tekijöinä ollut väh. 2 % kunnan äänioikeutetuista asukkaista?	% kuntalaisaloitteista 2013-2017 johtanut konkr. toimenpiteisiin (arvio)	Onko sähk. kuntalaisaloitepalvelu?	Valtuustoaloitteet, lkm			% valtuustoaloitteista 2013-2017 johtanut konkr. toimenpiteisiin (arvio)
	2015	2016	2017				2015	2016	2017	
Riihimäki	16	16	19	ei	27	kyllä	19	24	23	32
Ristijärvi	2	2	5	ei	..	ei	0	0	0	0
Rovaniemi	23	17	31	ei	50	kyllä	40	46	72	60
Ruokolahti	3	3	2	kyllä	30	ei	7	6	12	65
Rusko	2	3	6	kyllä	15	kyllä	2	4	17	20
Rääkkylä	4	1	1	ei	10	kyllä	4	0	3	75
Salo	21	10	28	ei	30	kyllä	7	12	27	20
Sastamala	11	5	18	ei	20	kyllä	5	8	15	50
Savitaipale	0	0	0	ei	..	ei	2	0	2	..
Savonlinna	7	4	4	ei	25	kyllä	8	12	26	10
Savukoski	..	..	..	ei	..	ei	5	5	5	..
Seinäjoki	3	5	3	ei	50	kyllä	18	14	31	50
Siikainen	1	0	0	ei	0	ei	0	0	0	0
Siilinjärvi	8	2	5	ei	..	kyllä	2	0	2	..
Simo	4	4	4	ei	50	ei	20	20	20	30
Sipoo	33	3	3	ei	50	ei	10	10	29	40
Siuntio	12	3	12	kyllä	30	kyllä	7	4	6	25
Soini	..	..	2	ei	80	ei	..	..	25	50
Somero	3	3	2	ei	50	kyllä	8	5	4	50
Sonkajärvi	..	..	..	ei	..	ei	..	..	..	..
Sotkamo	..	..	..	ei	50	kyllä	..	..	..	30
Suonenjoki	2	0	5	ei	30	kyllä	5	6	9	..
Sysmä	0	1	1	ei	0	kyllä	4	4	6	50
Säkylä	3	2	2	ei	30	kyllä	2	2	2	50
Taipalsaari	3	3	3	ei	50	kyllä	10	10	10	30
Taivalkoski	3	0	1	ei	67	ei	0	1	0	50
Taivassalo	0	0	2	ei	60	kyllä	0	0	0	80
Tampere	17	15	28	ei	5	kyllä	71	47	66	6
Tervo	1	2	..	ei	100	kyllä	..	1	..	50
Tervola	2	2	2	ei	0	kyllä	5	3	6	30
Teuva	0	1	4	ei	..	kyllä	3	5	4	..
Tohmajärvi	0	0	0	ei	0	ei	5	6	5	70
Toivakka	3	4	5	ei	60	kyllä	1	2	1	20
Tornio	2	0	3	ei	0	kyllä	12	9	15	40
Turku	62	24	30	ei	..	kyllä	47	58	86	..
Tuusniemi	5	1	0	ei	10	ei	0	0	3	10
Tuusula	8	6	11	ei	20	kyllä	25	15	39	40
Tyrnävä	..	..	..	ei	..	ei	..	..	..	..
Utsjoki	0	1	0	ei	..	kyllä	0	0	0	..
Vaala	0	1	11	ei	60	ei	0	0	1	100
Vaasa	11	12	17	ei	5-10	kyllä	18	37	38	30
Valkeakoski	13	13	12	ei	20	kyllä	26	16	36	20
Valtimo	1	0	1	ei	100	kyllä	6	5	5	70
Vantaa	54	44	52	kyllä	..	kyllä	24	31	43	..
Varkaus	12	6	12	ei	5	kyllä	8	16	13	65
Vesanto	0	1	1	kyllä	0	kyllä	1	1	2	0

Kunta	Kuntalaisaloitteet, lkm			Onko tehty 2015-2017 kuntalaisaloitteita, joissa aloitteiden tekijöinä ollut väh. 2 % kunnan äänioikeutetuista asukkaista?	% kuntalaisaloitteista 2013-2017 johtanut konkr. toimenpiteisiin (arvio)	Onko sähkökuntalaisaloitepalvelu?	Valtuustoaloitteet, lkm			% valtuustoaloitteista 2013-2017 johtanut konkr. toimenpiteisiin (arvio)
	2015	2016	2017				2015	2016	2017	
Vesilahti	6	3	6	ei	50	kyllä	3	0	4	50
Veteli	2	4	3	ei	35	kyllä	3	2	4	75
Vihti	2	9	8	ei	50	kyllä	4	13	15	75
Viitasaari	4	3	2	ei	70	kyllä	9	19	14	70
Vimpeli	0	0	3	ei	66	kyllä	4	3	7	95
Vöyri	4	5	2	ei	50	kyllä	1	5	10	90
Ylitornio	0	1	1	ei	..	ei	2	1	20	40
Ylivieska	7	9	8	ei	90	kyllä	12	12	18	90
Ylöjärvi	9	9	10	kyllä	..	kyllä	11	12	33	..
Ypäjä	2	3	7	kyllä	85	kyllä	2	3	3	..
Ähtäri	3	16	3	ei	40	ei	9	12	5	35

Liite 9. Kunnissa tehdyt kuntalaisaloitteet vuonna 2017 kuntakokoluokittain tarkasteltuna. Aloitteiden lkm kunnissa keskimäärin sekä min- ja max-määrät. (N = 181)

Kuntakokoluokka	Kuntalaisaloitteiden lkm 2017, keskiarvo	vaihteluväli min - max	N =
alle 5 000 as.	2,2	0 - 20	62
5000 - 10 000 as.	4,7	0 - 32	43
10 001 - 20 000 as.	4,5	0 - 16	28
20 001 - 50 000 as.	7,7	0 - 20	28
50 001 - 100 000 as.	21	3 - 57	11
yli 100 000 as.	42	10 - 98	9
Vastanneet kunnat yht.	7,1	0 - 98	181

Liite 10. Niiden kuntalaisaloitteiden yleisyys, joissa aloitteen tekijöinä ollut vähintään 2 % kunnan asukkaista. (N = 193)

Kuntakokoluokka	% kunnista, joissa tehty ns. kahden prosentin aloitteita	kuntien lkm, joissa tehty ns. kahden prosentin aloitteita	N =
alle 5 000 as.	11	7	66
5000 - 10 000 as.	23	11	47
10 001 - 20 000 as.	16	5	32
20 001 - 50 000 as.	25	7	28
50 001 - 100 000 as.	18	2	11
yli 100 000 as.	33	3	9
Vastanneet kunnat yht.	18	35	193

Liite 11. Kunnissa tehdyt valtuustoaloitteet vuonna 2017 kuntakokoluokittain tarkasteltuna. Aloitteiden lkm kunnissa keskimäärin sekä min- ja max-määrät. (N = 176)

Kuntakokoluokka	Valtuustoaloitteiden lkm 2017, keskiarvo	vaihteluväli min - max	N=
alle 5 000 as.	5,2	0 - 29	62
5000 - 10 000 as.	11,0	1 - 35	46
10 001 - 20 000 as.	14,4	1 - 34	28
20 001 - 50 000 as.	22,4	2 - 73	28
50 001 - 100 000 as.	30,5	15 - 72	11
yli 100 000 as.	58,8	26 - 105	9
Vastanneet kunnat yht.	14,8	0 - 105	184

Liite 12. Kuntien antamat arviot siitä kuinka suuri osuus vuosina 2013-2017 aikana jätetyistä valtuustoaloitteista on johtanut konkreettisiin toimenpiteisiin. (aloitteen sisältämä ehdotuksen toteuttamiseen tai edistämiseen). % valtuustoaloitteista. (N=164)

Kuntakokoluokka	% valtuustoaloitteista	min - max %	N=
alle 5 000 as.	50	0-100	57
5000 - 10 000 as.	48	5-90	42
10 001 - 20 000 as.	45	0-90	28
20 001 - 50 000 as.	42	10-75	24
50 001 - 100 000 as.	36	20-60	10
yli 100 000 as.	29	6-50	3
Vastanneet kunnat yht.	46	0-100	164